

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Sotsioloogia õppekava

Johanna Mäekivi

Vanematepoolse heakskiit/tõrjumise ja kontrolli tajumine 1970ndatel ja
1990ndatel

Magistritöö

Juhendaja: Triin Kurrikoff, PhD

Tartu 2018

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Johanna Mäekivi, 24.05.2018

Abstract

Childrens' perceptions of their maternal and parental acceptance and rejection in the 1970s and 1990s

The aim of this master thesis was to explain how children perceived maternal and paternal acceptance/rejection in the 1970s and 1990s. Men and women assessed their mother's and father's parenting behaviour by filling out a Rohner's Parental Acceptance–Rejection/Control Questionnaire (Child Version, Child PARQ/Control) that reflects individuals' perceptions of maternal and paternal acceptance-rejection and behavioural control experienced in childhood. The subscales of the measure are warmth, hostility, neglect, rejection and control (Rohner, 2005; Tulviste & Rohner, 2010). The data was collected by The Estonian Children Personality Behaviour and Health Study (ECPBHS/ELIKTU). Children filled the questionnaire in 2008 and they had to reflect how they perceived their mothers' in their childhood in the 90s. In 2011-2013 data was collected from adults who were the parents of the children participating in ECPBHS and they reflected their parents' behaviour in their childhood in the 70s.

Descriptive analysis indicated that men and women perceived their mothers more accepting in the 1990s compared to the 1970s. The relationships were warmer and participants experienced less hostility, neglect and rejection in 1990s. However, the analysis showed that the scores of control remained the same. Men and women didn't perceive mothers differently in the 90s, but in the 70s men and women perceived that their mother was warmer and more controlling than their father. In addition, men perceived that their father was more neglecting. But comparing the total PARQ scores it shows that men assessed their mothers and fathers differently, but women didn't.

Results show that mothers and fathers were perceived more accepting and less rejecting in the 90s compared with the 70s. Thus, that demonstrates that children's position in the family changed and that parents became more child-oriented.

Keywords: parental behaviour, parental acceptance and control

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Kirjanduse ülevaade	7
1.1 Perekondlikud suhted ja lapse heaolu	7
1.2 Kultuurilised ja ühiskondlikud erinevused laste kasvatamises	10
1.3 Ühiskondlikud muutused ja nende mõju peresuhetele	13
1.4 Laste ja vanemate vahelised suhted 1970ndatel ja 2000ndatel	15
1.5 Probleemiseade	19
2. Metoodika	22
2.1 Valim	22
2.2 Mõõtevahend	23
3. Analüüs ja tulemused	25
3.1 Emapoolne tajutud heakskiit/tõrjumine 1990ndatel	25
3.2 Soolised erinevused emapoolse heakskiit/tõrjumise ja kontrolli tajumises 1970ndatel	26
3.3 Soolised erinevused isapoolse heakskiit/tõrjumise ja kontrolli tajumises 1970ndatel	27
3.4 Erinevused ema ja isapoolse heakskiit/tõrjumise ja kontrolli tajumises 1970ndatel	28
3.5 Emapoolse heakskiit/tõrjumise ja kontrolli tajumine 1970ndatel ja 1990ndatel	29
3.6 Soolised erinevused koguskoori ja kontrolli vahelises seoses	30
4. Arutelu	32
Kokkuvõte	38
Kasutatud kirjandus	40

Sissejuhatus

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on välja selgitada, kuidas lapsed tajuvad oma vanemapoolset heakskiit/tõrjumist ja kontrolli 1970ndatel ja 1990ndatel ning kas selles esineb sooliseid erinevusi.

Oluline on mõista, kuidas laste ja vanemate suhted on aja jooksul muutunud. Analüüsi põhjal selgub, kas 70ndatel oli laste ja vanemate läbisaamine teistsugune võrreldes 90ndatega.

Tulemusi on võimalik põhjendada varasemate uuringutega, kus on uuritud laste ja vanemate läbisaamist ning ühiskonna mõju nende suhetele. Vaatluse all on üsna erinevad ajastud Eesti kontekstis ning Nõukogude aeg ja taasiseseisvunud Eesti on piisavalt kontrastsed, et töös esile tulnud tulemusi põhjendada ühiskondlike muutustega.

Varem käsitleti last passiivsena ehk et ta ei osalenud aktiivselt ühiskonnaelus enne täiskasvanuks saamist (Corsaro, 2005). Uue lapsepõlvekäsitluse kohaselt on lapsed aktiivsed sotsiaalsed tegutsejad ja juba lapsena on nad koos täiskasvanutega ühes sotsiaalses keskkonnas (Qvortrup, 2005; Ben-Arieh, 2008; Casas, 2011). Sellest tulenevalt on oluline lahti mõtestada laste ja vanemate vahelised suhted, sest perekonnast saadud kogemused mõjutavad inimese isiklikku arengut ja seda, kuidas nad teistes gruppides käituvad. Seega valmistavad perekondlikud suhted nooruses inimesi nii öelda emotsionaalselt ette tulevikuks (Beck ja Beck-Gernsheim, 1995; Cheal, 2002).

Töös on lapse ja vanema suhteid uuritud Rohneri vanemliku heakskiidu-tõrjumise teooria (*Parental Acceptance-Rejection Theory*) valguses, millega on võimalik ennustada ja põhjendada vanemapoolse heakskiidu-tõrjumise peamisi põhjusi ja tagajärgi (Rohner, Khaleque ja Cournoyer, 2005; Rohner, Khaleque ja Cournoyer, 2012). Rohner (2004) on leidnud, et need lapsed, kes tajuvad, et neid aktsepteeritakse, tunnevad vähem vaenulikkust, agressiivust ning neil on parem nägemus endast ja positiivsem läbisaamine teistega (ibid). Vanemapoolne heakskiit/tõrjumine seega mõjutab lapse heaolu ning antud töö selgitab välja, kuidas naised ja mehed tajusid oma lapsepõlvkodu.

Andmeid on kogutud nii lastelt kui ka lapsevanematelt, kes mõlemad reflekteerisid, millised olid nende suhted oma vanematega. Seega on võimalik antud hinnanguid võrrelda, sest nii 1970ndatel kui ka 1990ndatel kasvanud uuritavad vastasid täpselt samale küsimustikule.

Tulemused võimaldavad paremini mõista laste ja vanemate vahelisi suhteid ning tuua esile, kas Nõukogude ajal tajuti vanemaid teisti võrreldes taasiseseisvunud Eestiga.

Magistritöö jaguneb neljas osaks. Töö esimeses osas antakse ülevaade peamistest teooriatest ja varasematest uuringutest. Teises osas on kirjeldatud metoodikat ning kolmandas osas analüüsi ja tulemusi. Viimases osas on tööd kokkuvõttev arutelu.

1. Kirjanduse ülevaade

Antud töös uurin, kuidas tajusid vanema poolset heakskiit-tõrjumist 1970ndatel ja 1990ndatel kasvanud uuritavad. Selleks tuleb lahti mõtestada, mis mõjutab laste ja vanemate vahelist läbisaamist ja kuidas suhted on muutunud võttes arvesse ühiskondlikku konteksti.

1.1 Perekondlikud suhted ja lapse heaolu

Lapse arengut mõjutavad ebastabiilsed suhted ja majanduslikud raskused (Amato, 1993) ning lapse vaimsele tervisele avaldavad mõju sotsiaalne ja kultuuriline keskkond (Olson ja Goddard, 2010). Mitmed uuringud on jõudnud järeldusele, et lapse halb vaimne tervis mõjutab ka tema edasist heaolu ja sotsiaalmajanduslikku toimetulekut (Kessler jt, 1995; Smith ja Smith, 2010; Farmer, 1993). Tõsisemaid vaimseid probleeme võib tekitada füüsiline väärkohtlemine, mis toob endaga kaasa negatiivseid emotsioone ja madala enesehinnangu (Kazdin, Moser, Colbus ja Bell, 1985). Seega võib selle tulemusena tekkida lapsel arusaam, et vägivald on normaalne (Dobbs, 2007). Oluline on seega aru saada, et vanemate tegudel on sellised tagajärjed, mis mõjutavad laste heaolu.

Albert Bandura (1977) on tutvustanud sotsiaalse õppimise teooriat, mis tähendab, et vanemaid jälgides võetakse üle sarnased elukombed. See tähendab, et lapse käitumise juured peituvad just nende vanemates endis ja mustrid võivad korduda.

Lisaks kui vanemad on lahku läinud, siis võib see tekitada lastes halba suhtumist abieludesse (Axinn & Thornton, 1996). Vanemate enda läbisaamine võib seega mõju avaldada ka lapse toimetulekule.

Laste heaolu on võimalik lähemalt uurida biosotsioökoloogilisest perspektiivist (Bronfenbrenner, 1979), mille järgi mõjutavad last mitmesugused keskkonnad – kodu, sõbrad, kool, kogukond, ühiskonnakorraldus, mitmesuguste teenuste olemasolu ja kättesaadavus (ibid). Seega avaldavad suurt mõju erinevad keskkonnad ja antud töö kontekstis on vaatluse alla võetud kodune keskkond ehk see, millises valguses lapsed kodus oma vanemaid näevad.

Peale selle on Kutsari (2008) järgi võimalik lapse heaolu vaadata kahest aspektist. Esiteks heaolu lapsena, mille puhul on vaatluse all tema emotsionaalne ja füüsiline heaolu. Teiseks lapse heaolu kui ettevalmistus edukaks täiskasvanupõlvaks, mille alla kuulub teadmiste ja oskuste ning füüsiliste ja vaimsete ressursside väljaarendamine nii lapse isiklike kui ka ühiskondlike eesmärkide jaoks (ibid). Sellest tulenevalt on oluline mõista, millised on laste ja vanemate suhted, sest nende omavaheline läbisaamine mängib suurt rolli lapse arengus.

Vanemad võivad oma last kasvatada erinevat moodi, mis loob kas soodsa või ebasoodsa kasvukeskkonna. Baumrindi (1991) käsitluse järgi on võimalik eristada nelja tüüpi lapsevanemaid. Autoriteetsed vanemad on nõudlikud, kuid samas lasevad lastel olla ka iseseisvad. Autoritaarsed vanemad nõuavad palju ja on emotsionaalselt ükskõiksed. Nad tahavad last kontrollida ja seejuures ei arvesta tema vajadustega. Järeleandlikud vanemad on tundlikud ja ei nõua lapselt palju ning nad püüavad olla toetavad. Mittepühendunud vanemad on emotsionaalselt ja füüsiliselt suhtelisest eemalolevad ning vähenõudlikud (ibid).

Vanema kasvatustiili efektiivsust saab mõõta selle järgi kui palju esitavad vanemad lastele nõudmisi ja kui toetavad on vanemad lapse suhtes (Lindner Gunnoe, Hetherington ja Reiss, 1999). Varasemalt on leitud, et autoritaarne kasvatustiil on seotud sellega, et lapsel on psühholoogilise kohanemisega probleeme (McKinney, Milone ja Renk, 2011).

Lapse heaolu nimel on kõige parem kasvada autoriteetse vanemliku stiili järgi (Lee jt, 2006). Kasvatust hinnates on võimalik aru saada, kas lapse ja vanema suhe on positiivne ja seda, kuidas see lapse edasist elu mõjutada võib. Töös vaatluse all olevad hinnangud oma vanematele võivad väljendada eri kasvatustiile, mille tulemusena saab hinnata kui toetav või vastupidiselt kauge on lapsevanem.

Lapse ja vanema vahelist suhet on võimalik hinnata ka Rohneri vanemliku heakskiidu-tõrjumise teooria (*Parental Acceptance-Rejection Theory*) järgi, mille puhul on arvesse võetud sotsialiseerumist ja elukestvat arengut, püüdes ennustada ja põhjendada vanemapoolse heakskiidu/tõrjumise peamisi põhjusi ja tagajärgi (Rohner, Khaleque ja Cournoyer, 2005; Rohner, Khaleque ja Cournoyer, 2012). Soe ja toetav vanemlik suhe on olulisel kohal ning heakskiit-tõrjumine väljendab seda, millisenä ema tajutakse. Need lapsed, kes tajuvad, et neid aktsepteeritakse, tunnevad vähem vaenulikkust, agressiivust ning neil on parem nägemus endast ja positiivsem läbisaamine teistega. Samas need, kes tajuvad tõrjumist, on negatiivsema enesehinnanguga (Rohner, 2004). Peale selle on leitud, et mida paremad on

suhted peres ja mida toetavamad on vanemad teismelise suhtes, seda vähem käituvad impulsiivselt noored, eriti neiud (Paaver, Kurrikoff, Nordquist, Orelund ja Harro, 2008). Lisaks on emapoolne tunnustus oluline, sest see mõjutab lapse rahulolu oma sõprussuhetega (Tamm, Kasearu, Tulvise, Trommsdorff, 2016). Seega vanempoolne toetus võib mõjutada lapse toimetulekut ja sotsiaalsust.

Eelkoolieas ja algkooli ajal vajab laps vanemlikku soojust ja kontrolli. See tähendab emotsionaalset sidet ja kontrollimise all on mõeldud lapse vabaduse piiramist ning fikseeritud reeglite ja normide täitmist (Baumrind, 1966, 1971; Maccoby ja Martin 1983; Darling ja Steinberg, 1993; Holden, 1995). Seega soojus ja kontroll peresuhtes peegeldab seda, kui hea on omavaheline läbisaamine.

Mõõdukul tasemel kontroll peegeldab seda, et lastelt oodatakse eakohast käitumist (Baumrind 1967, 1971). Range kontroll kirjeldab sellist kasvatusstiili, mis on piirav, pealetükkiv ja autokraatlik (Baumrind, 1967, 1971) ja mis on seotud noorukieas tekkinud probleemidega (Barber, 1996) ning see omakorda takistab laste psühholoogilise autonoomia arengut (Skinner, 2005). Seega mõõdukul tasemel kontroll on normaalne, aga üleliigne kontroll ei mõju enam lapsele hästi.

Lisaks on leitud, et isa-lapse ja ema-lapse interaktsioonides on erinevusi. Võrreldes emadega veedavad isad rohkem aega lapsega vaba aega sisustades ja mängides.

Samas on emad hõivatud rohkem laste eest hoolitsemise ja laste distsiplineerimisega (Bosco, Renk, Dinger, Epstein ja Phares, 2003). Näiteks teismelisega suheldes kasutavad isad temaga sarnaseid käitumisviise. Emad suhtlevad teismelistega rohkem kui isad, seega on neil rohkem nii positiivseid kui ka negatiivseid kokkupuuteid (Lamb, 2000).

Vanemate rolle vaadeldes on selgunud, et emade osatähtsus lapse arengus on määrav. Ema jagab õpetusi ning hoolitseb lapse eest füüsiliselt ja emotsionaalselt (Barnard ja Solechany, 2002). Leitud on, et emad veedavad keskmiselt 65%-80% rohkem aega oma lastega kui isad (Parke jt, 2005). Seega võib mõjutada koos veedetud aeg seda, miks ema ja isa erinevalt tajutakse.

Sandberg ja Hofferth (2001) on Ameerika Ühendriikide emasid uurides järeldanud, et võrreldes 1981. aastaga on 1997. aastal vanemad hakanud lapsega rohkem koos olema, kuid samas isad veedavad märkimisväärselt vähem tunde lapsega kui emad.

Isad võivad lastest eemalduda selle tõttu, et nad ei ole õnnelikus abielus, kuid emad seda ei tee. Samuti näitavad isad hoolivust välja teistmoodi kui emad. Emade kanda on pigem reaalne füüsiline hoolitsemine ja isad on rohkem mängulisemad (Parke, 2002). Seega koos veedetud aega kasutatakse eri viisidel, mis võib tuleneda sellest, kui palju aega vanemal on või kuidas on mehe ja naise vahel ära jaotatud tegevused, mida lastega tehakse.

Tähtis on kindlasti see, et vanemad ühiselt osaleksid lapse kasvatamisel, toetaksid üksteist ja saaksid omavahel hästi läbi (McHale jt, 2002). Seega on oluline, et emadel on toeks partner või enda vanemad, et lapsi täisväärtuslikult kasvatada.

Kui aga pere dünaamika muutub, siis kasvavad ümber ka suhted vanemate ja laste vahel. Näiteks kui perre sünnib uus laps (Bornstein, Sawyer, 2005).

Töös on vaatluse all vanemlik heakskiit-tõrjumine, mis väljendab seda, kui hea oli läbisaamine vanematega ja see omakorda võib mõju avaldada lapse üldisele toimetulekule ja vaimsele tervisele.

1.2 Kultuurilised ja ühiskondlikud erinevused laste kasvatamises

Kultuur aitab aru saada seostest, mis on füüsilise ja sotsiaalse keskkonna vahel, mille puhul mängivad rolli ka individuaalsed psühholoogilised tegurid (Adamopoulos ja Lonner, 2001). Eri kultuurid ja subkultuurid koosnevad normidest, ideedest, väärtustest ja eeldustest, mida inimesed omavahel jagavad (Bornstein ja Cheah, 2006). Cole (2005) on väitnud, et kultuur on dünaamiline, sest see rekonstrueerib inimeste elusid.

Vanemate kätes on see, kuidas ta teeb lapsele selgeks levinud kultuurilised tavad ning kuidas ta sotsiaalselt ja psühholoogiliselt teda ette valmistab eri situatsioonidega toime tulema (Benedict, 1938; LeVine, 2003). Vanemad kannavad teadlikult või mitteteadlikult kultuuri edasi. Seega kultuur mõjutab vanemate taju ümbritsevast ühiskonnast ja see omakorda avaldub laste kasvatamises.

Ühiskond on ette kirjutanud teatud reeglid, mida peaks järgima ning on ootuspärane, et lastel on hoolitsevad vanemad. Samuti on tavaline, et lapsi õpetatakse sotsialiseeruma. Iga uus generatsioon peaks omaks võtma levinud moraalinormid ja vältima halbu kombeid

(Bornstein ja Cheah, 2006). Tiit (2000) on väitnud, et lapse sotsialiseerumine on perekonna peamine ülesanne ning nii saab laps selgeks keele ja kombed.

Eri kultuurides on arusaamad varieeruvad ning laste kasvatamise kohta saadakse nõu näiteks raamatutest või tuttavatelt (Bornstein, 2002). Samuti võrreldakse oma lapsi teiste lastega ja küsitaks nõuandeid ekspertidelt (Goodnow, Cashmore, Cotton ja Knight, 1984).

Osa vanemaid läheneb kasvatamisele individuaalselt, kuid osad on mõjutatud pigem makrotasandist. Näiteks saab jälgida, kuidas vanemad reageerivad laste tujutsemisele ja kas nad lahendavad olukorra enda sisetundest lähtuvalt või lähenevad asjale nii nagu teised vanemad (Bornstein ja Cheah, 2006).

Lääne kultuuris on tavapärane see, et laste kasvatamine on osaliselt kandunud ka lasteaedade, hoidude kätte, kuid osades ühiskondades on normaalne see, et ema pühendub lapsele täielikult (Lamb ja Sternberg, 1992). Seega vanematel on palju informatsiooni ja võimalusi selleks, et saada lisatuge laste kasvatamiseks. Samas on võimalik ka see, et sellest on hoopis puudu, sest neil pole toetavad lähedasi, kes neid abistaks.

Samuti võib riigi sotsiaalpoliitika mõjutada seda, kuidas lapsi kasvatatakse. Näiteks on võrreldud emade uskumusi erinevates riikides, mille puhul emad hindasid oma kompetentsi, rahulolu, panustamist ning ema rolli ja muu elu tasakaalu. Kaks kontrastset riiki on näiteks Argentiina ja Belgia. Argentiina emad hindasid end madalalt ning nad ei olnud oma kasvatusmeetodiga rahul, sest nad tundsid, et neil lihtsalt ei olegi nii häid oskusi olemas. Nende ebakindlus tulenes sellest, et neil pole piisavalt tuge ja puudu on abist ning nõuannetest. Kuid belgia emad olid oma vanemlike oskustega rahul, mis tuleneb sellest, et Belgias on vanematele tagatud tugev süsteem ja abi laste kasvatamise kohta. Näiteks väljaanded, konsultatsioonid, koduviisidid, tervisealased ja lapsevanemaks olemise õpitoad (Bornstein jt, 1998). Võib oletada, et Eestis olevad peredele mõeldud tugisüsteemid mõjutavad ka seda, kuidas toime tulla.

Super ja Harkness (1996) on esile toonud, et kultuuri kaudu omandab laps sotsiaalsed, afektiivsed ja kognitiivsed reeglid. Selles osas võib vanematel olla märkimisväärne roll ning lapsele õpetatakse levinud moraali- ja käitumisnorme.

Kui veel võrrelda kultuurilisi ja ühiskondlikke erinevusi, siis näiteks Cheach ja Rubin (2003) on vaadelnud hiina päritolu ameerika emade puhul seda, kuidas nad eelkooliealistele lastele sotsiaalseid oskusi õpetavad. Hiina emade veendumused tulenevad traditsioonilisest hiina ideoloogiast ning nad on lastele edasi andnud tavapäraseid sotsiaalseid reeglid nagu asjade jagamine, teiste aitamine ja negatiivsete emotsioonide kontrollimine (ibid). Seega kasvatustüüpi võib tuleneda ka riigi kultuurist, mida saab järelda ka Eesti puhul, sest Nõukogude ajal valitsenud ideoloogia mõju inimestele oli tõenäoliselt tugev.

Harwood, Miller ja Irizarry (1995) on leidnud, et euroopa päritolu ameeriklannad peavad ideaalse lapse juures tähtsaks iseseisvust, enesekehtestamist ja loovust. Nad annavad soovitusi, mis ei ole ranged ja püüavad anda neile rohkem vabadust. Ladina-Ameerika emad tahavad, et laps austaks teisi ja oleks kuulekas ning selleks annavad nad käsklusi, kasutavad füüsilist jõudu või piiranguid (ibid). Seega emade lastekasvatamistüüpid on piirkonniti üsna erinevad.

Eesti kultuurilises kontekstis on oluline esile tuua, et massimeedias populariseeritud kasvatustüüpid on aja jooksul päris suurel määral muutunud (Eensaar, 2016). Näiteks ajakirjades Nõukogude Naine ja Eesti Naine autoritaarset kasvatustüüpi peegeldavate nõuannete esiletõstmine vähenes 1980ndatega võrreldes aastaks 2004/2005 33 protsendilt 5%-le (Eensaar, 2016).

Samuti on Tulviste, Mizera ja De Geer (2012) leidnud, et kultuuriline taust mõjutab seda, millised on laste kasvatamise väärtused ning need on Eestis ja Rootsis erinevad. Näiteks rootsi emad usuvad oma laste võimetusse rohkem kui eesti emad. See on oluline leid, sest Rootsi ei kuulunud Nõukogude liitu ning neil ei ole olnud üleminekuperioodi nagu Eestil (ibid). Järelikult võib mõjutada erinev riigikord ka vanemate väärtuseid seoses laste kasvatamisega. Lisaks on Saar ja Niglas (2001) leidnud, et eesti emad on palju kontrollivamad ja usaldavad vähem oma lapsi võrreldes Norra ja Saksamaaga, kus on demokraatia valitsenud kauem.

Tamm, Kasearu, Tulviste ja Trommsdorffi (2016) uuringus selgus, et emade isiklikud väärtused ja sotsiokultuuriline taust mõjutavad kasvatusteede tugevalt. Vene lapsed tajusid oma ema nii aktsepteeriva kui ka kontrollivana võrreldes eesti ja saksa lastega. Samas

leiti, et Venemaal ja Eestis on ema poolisel kontrollil positiivsem mõju kui Saksamaal (ibid). Seega saab järeldada, et vanemate ja laste läbisaamine erineb riigiti ning Eesti puhul võivad selles osas ühiskondlikud muutused rolli mängida.

1.3 Ühiskondlikud muutused ja nende mõju peresuhetele

Eesti oli aastatel 1940 – 1991 okupeeritud Nõukogude Liidu koosseisu, mille lagunedes leidsid aset muutused ühiskondlikus struktuuris, mis samuti mõjutasid perekondade sotsiaalseid ja poliitilisi aspekte.

Kutsar ja Tiit (2000) on leidnud, et neid muutusi on mõjutanud totalitaarne süsteem, mille tõttu on Eesti ühiskond teistsugune võrreldes vanemate Euroopa Liidu liikmesriikidega. Sotsialistlik kord tagas töökohad, tasuta hariduse ja meditsiiniteenused (ibid). Seega oli hariduse omandamine ja töökoha saamine sel ajal lihtsustatud. Sellest tulenevalt oli sel ajal mingil määral peredel lihtsam hakkama saada, sest neid ei vaevanud tööpuudus ning elukohta oli kergem saada. Abiellumus oli Nõukogude ajal kõrge, sest nii saadi töökoha kaudu elamiseks korter ja see soodustas pereloomet (Hansson, 2000).

Hanssoni (2000) sõnul iseloomustas Nõukogude perioodi see, et Eestisse tuli elama hulgaliselt immigrante, kelle taust on erinev eestlastest. Neil võisid olla eestlastega võrreldes erinevad lastekasvatamise väärtused, mis olid omased nende päritoluriigile. Seega on võimalik, et need väärtused kandusid edasi ka eestlaste pereloomesse.

Nõukogude aegne perekonnapoliitika võimaldas toetada töötavat ema. Näiteks 1979. aastal oli tööga hõivatud lausa 96% naistest. Kõik, kes olid võimelised tööl käima, pidid seda ka tegema, sest lihtsalt kodus olemist mõisteti hukka (Kutsar, 1995). Naised ei saanud seega paindlikult oma aega töö ja pere vahel jagada.

Karu ja Pall (2009) on esile toonud, et Nõukogude ajal kandsid emad nii abikaasa, ema kui ka töötaja rolli, kuid mehi eriti ei mainitud kodutööde tegemise ega laste kasvatamise puhul. Seega oli tol ajal naistel kanda üsna suur koorem.

Narusk (1995) on leidnud, et 1980ndate aastate lõpus olid perekondlikud väärtused olulisel kohal. Kuid hiljem võimaldas totalitaarse süsteemi lagunemine aga hakata järgima uusi traditsioone, mis on levinud Lääne-Euroopas (Kutsar ja Tiit, 2000). Perekond oli avatud

muudatustele, sest religiooni mõju oli väike, mis tuleneb ka Nõukogude propagandast. Seega religioon ei ole Eestis paika pannud traditsioonilisi pereväärtusi, millest tulenevalt pere kui institutsioon muutuda ei saaks (Kutsar ja Tiit, 2000).

Lauristin (1997) ja Sztompka (2003) on mõlemad leidnud, et eestlased võtsid omaks läänelikud väärtused nagu individualism, eneseteostus, autonoomsus ja enesetunnetus. Kuid teisest küljest tulid esile uued probleemid nagu vaesus, töötus ja sotsiaalne tõrjutus (Kutsar ja Trumm, 1993). Sellest tulenevalt muutusid olulisemaks individuaalsed panused ja vastutamine (Kutsar, 1997). Perekond kujunes tähtsamaks ning riigi asemel saadi abi ja toetust perekonnaliikmetelt (Kutsar, 1995). Seega poliitika muutudes langes perekonnale rohkem kohustusi (Ferge, 2001).

Taasiseseisvumine tõi endaga kaasa üha suuremad muudatused perekonnaelus. Sotsiaalsed ja poliitilised ümberkorraldused tõid esile uued strateegiad, kuidas igapäevaeluga toime tulla. Pere muutus tähtsamaks ja aitas toime tulla uudse sotsiaal-poliitilise keskkonnaga (Kutsar, Kärner, 2010). Abielude sõlmimine järk-järgult kahanes ja samuti kasvas lahutuste arv. Seega abiellumine kaotas oma praktilise väärtuse ja asendus kooseluga (Kasearu, 2010). Lisaks loodi perekond hilisemas eas kui varasemal ajal. Rohkem hakkas levima ka üksikvanemlus ja kasvas selliste laste arv, kelle vanemad olid lahku läinud. Üha enam oli selliseid lapsi, kes elasid kas üksikvanemaga või lahutatud peres, kui neid, kes elasid mõlema bioloogilise vanemaga (Kutsar, Kasearu, Kurrikoff, 2012). Bioloogilise ema ja isaga koos elavate teismeliste arvates oli nende peres rohkem lähedust ning nende pere veetis koos palju aega ja oli üksteisele pühendunud. Samuti kirjeldasid kahe bioloogilise vanemaga koos elavad teismelised oma perekonda vägivallavabamana (Kurrikoff, 2015). Kurrikoff (2015) on Eesti laste isiksuse ja tervise uuringu 2004. aasta andmete põhjal leidnud, et otsustamisõigust ja -vabadust oli kõige rohkem üksikema peres kasvavatel teismelistel. Kuid üksikema peres elavate noorte hulgas oli vähem neid, kes soovisid endale tulevikus sellist kodu (ibid).

Suhete kvaliteet aga mõjutab inimeste emotsionaalset heaolu (Glenn, 1990) ja kuidas vanemad ja lapsed omavahel läbi saavad (Booth ja Amato, 1994). Samuti seda, kas suhe püsib koos (White, 1990). Nock (1995) on leidnud, et abielus olevate inimeste suhete kvaliteet on parem vabaabielus olevatega. Samas on Brown ja Booth (1996) leidnud, et laste olemasolul abielud ja kooselud ei erine oma olemuselt nii väga.

1990. aastatel leidsid abielude sõlmimine ja esimese lapse sünd aset üha hilisemas vanuses ning lastetute paaride arv kasvas. Sünnimus langes samuti drastiliselt, jõudes madalaimasse punkti aastal 1998 (Hansson, 2000).

Pereloomet on tugevalt mõjutanud ka see, et eesti naised peavad eneseteostamist oluliseks väärtuseks (Hansson, Laidmäe, Kelam ja Narusk, 1999). Samuti on naised kõrgemalt haritumad kui varem ning see on toonud vajaduse end karjääris teostada (Hansson, 2004). Seega tänapäeval saadakse lapsi ja abiellutakse hiljem, sest enne soovitakse haridus omandada ja karjääriredelil tõusta.

Saar ja Niglas (2001) on uurinud perekondlikke hoiakuid uue ühiskondliku korra valguses ja on esile toonud, et pidevalt muutuv ühiskond on laste probleemide mõistmise teinud keeruliseks. Intervjuude põhjal tuli välja, et paljud vanemad ei ole rahul sellega, kuidas nad ise üles kasvasid ja milliseid kogemusi lapsepõlves saadi. Seega sooviti oma laps teistmoodi üles kasvatada (ibid).

Demograafilised pöörded on näidanud seda, et perekonnad on läbi elanud kiired muutused kui võrrelda Nõukogude aega ja taasiseseisvunud Eestit. Samuti muudatused sotsiaalpoliitikas ja pereloomes võivad mõjutada seda, kui hästi pered hakkama saavad ning kui soe on laste ja vanemate läbisaamine. Kuid perekonda peetakse alati tähtsaks isegi siis kui kasvatakse üles hapras perekondlikus koosseisus (Kutsar, Kasearu, Kurrikoff, 2012).

1.4 Laste ja vanemate vahelised suhted 1970ndatel ja 2000ndatel

Töös on keskmeks vanemliku heakskiidu-tõrjumise tajumine 1970ndatel ja 1990ndatel ning sellest tulenevalt on oluline esile tuua sarnastel perioodidel tehtud uuringud.

Kutsar, Kasearu ja Kurrikoff (2012) on võrrelnud Taviti ja Kutsari (1978) artiklis uuritud perekondlikke suhteid aastal 1972. aastal ning 2007. aastal läbi viidud ELIKTU uuringut. Selgus, et nõukogudeaegne kasvatus ning lastekasvatamine taasiseseisvunud Eestis erines mõnes aspektis märgatavalt.

1972. aasta uuring on läbi viidud TRÜ Perekonnaprobleemide uurimise grupi poolt koostatud „Ankeet abiellujatele“ tulemuste põhjal. Uuringus osalesid paarid, kes sel ajal perekonnaseisuametile abielu registreerimiseks avalduse esitasid (Tavit, Kutsar, 1978).

Kutsari ja Taviti artiklis (1978) on vaatluse alla võetud 1150 noore hinnangud oma vanemate perekonnaelule. Hinnati kodust eluviisi, kasvatusnorme ja omavahelisi suhteid. Eluviisi kohta selgus, et vastanute kodudes valitses üldine kindlustatuse tase, kuid tuli ette ka majanduslikke raskusi. Enamik perekondi oli väljakujunenud olukorraga ka rahul ja oli üsna ühel meelel. Samuti järeldati, et ei esinenud väga ranget korda. Suur osa vastajatest leidis, et nende kodu on avatud, kus suheldi aktiivselt sõprade ja tuttavatega. Samas üsna märkimisväärne osa vastas ka, et nende kodu on küllaltki suletud. Lastele orienteeritust peeti aga tugevaks (ibid).

Vanemate kasvatusalased teadmised ja oskused mõjutavad seda, kas noorest saab väärtuslik ühiskonnaliige ja hea perekonnainimene. Uuringust selgus, et vanemad piiravad lapsi küllaltki oluliselt ja nad võisid teha vaid seda, mida nende vanemad heaks kiidavad (Tavit ja Kutsar, 1978). Lapsi ei nähtud Nõukogude ajal aktiivsete tegutsejatena ja nende iseseisvus oli piiratud, sest vanemad kontrollisid laste tegevusi (Kutsar, 1975). Tütarlastele anti vabadust vähem, kuid neid karistatakse leebemalt kui poisse. Laste karistamist rakendati enamikus uuritud kodudes, kuid teisest küljest pöörati tähelepanu ka laste ergutamisele saavutuste puhul (Tavit ja Kutsar, 1978).

Vanematele antud hinnangutest järeldub, et enamikus kodudes oli läbisaamine hea ja arvestati teineteise seisukohtadega. Emade ja tütarde suhted olid reeglipäraselt soojemad kui isa ja tütre omad. Selgus veel, et laste ja ema suhted olid stabiilsemad ning vähem mõjutatud eri faktorite poolt kui laste suhted isaga. Isad osalesid laste kasvatamises märkimisväärselt vähem, sellest tulenevalt olid suhted jahedamad ja nende nõuannetega arvestati vähem. Vanematevaheliste suhete harmoonia ja emotsionaalsus oli peamiseks jõuks, mis määras perekondliku atmosfääri ja kasvatuspotentsiaali ning soodustas üksmeele kujunemist perekonnas. Materiaalne heaolu ei olnud aga niivõrd tähtis (Tavit ja Kutsar, 1978).

1972.a läbiviidud uuringut võrreldi 2007.aastal Eesti laste isiksuse, käitumise ja tervise uuringu (ELIKTU) noorema kohordi poolt antud hinnangutega. ELIKTU-t iseloomustab väga hea esinduslikkus ja uuritavate püsimine uuringus (Harro, Kiive, Orav ja Veidebaum, 2015).

2007. aasta ELIKTU-s olid vastajad 18-aastased ning 1972.aastal uuritud noored mõni aasta vanemad. Mõlemas uuringus kasutati sarnaseid väiteid, kus pidi hindama oma perekondlikke suhteid. 1972.aasta uuringus hindasid noored tagasivaatavalt oma perekondlikke suhteid ja

ELIKTU uuring keskendus praegustele suhetele, kuid sisaldas ka tagasivaatavaid väiteid lapsepõlve kohta.

1972. aasta kohta on järeldatud, et tol ajal pidid lapsed järgima teatud moraalinorme ning käituma hästi ning vanemate ülesandeks oli last kontrollida (Tavit ja Kutsar, 1978).

Kutsari 1975. aasta uuringu järgi oli laste iseseisvus küllaltki piiratud ja vanemad kontrollisidki laste tegevusi, eriti tegid seda emad.

2007. aasta ELIKTU tõi esile, et vanemad on huvitatud lapse tegemistest ja arvamusest ning neile on antud piisavalt vabadust. See näitab, et lapse tähtsus perekonnas on kasvanud ja ta on täisväärtuslikum perekonnaliige. 1972. aastal oli vanemlik kasvatustiil üsna range, seda tõi 80% vastajaid esile. Reeglite rikkumine tõi sageli kaasa karistuse. Võrreldes 70ndate autoritaarse praktikaga on nüüd ranged reeglid asendunud parema suhtlusega ja paindlikkusega (Kutsar, Kasearu ja Kurrikoff, 2012). Samas mängis rolli ka valimi erinevus, sest 2007. aastal uuringus osalejad olid 18-aastased, mis tähendab seda, et neid kontrollitigi vähem kui 1972. aasta uuritavaid, kes andsid hinnanguid oma lapsepõlve kohta.

2007. aastal tõi 70% vastajatest esile, et nende vanemate vahel on positiivne suhe ja 65% et nad on pühendunud perekonnale. 1972. aastal aga tõi vaid 25% esile, et nende vanematel on südamlilik suhe ja et emaga läbisaamine on parem kui isaga. (Kutsar, Kasearu ja Kurrikoff, 2012). Kuna vanemate omavaheline suhe mõjutab ka seda, kuidas vanemad oma lastega läbi saavad (Booth ja Amato, 1994) võiks arvata, et 2000ndatel on ka laste ja vanemate vahelised suhted võrreldes 1970ndatega paremad.

Mõlema uuringu puhul tuli esile, et osa lastest soovib taasluua oma perekonnamudelit.

Sellega nõustusid täielikult 12% vastajatest aastal 1972 ja 15% aastal 2007.

Enamus soovis ellu viia mõnda aspekti. 28% vastajatest leidis 1972. aastal, et nende pere võiks olla teistsugune. 2007. aastal aga 19% (Kutsar, Kasearu ja Kurrikoff, 2012).

Mõlema uuringu puhul saab väita, et mida emotsionaalsem side on perekonnaliikmete vahel, seda enam soovitakse samu väärtusi oma perekonnas rakendada (Kutsar, Kasearu ja Kurrikoff, 2012).

Tänapäeva trendiks on aga see, et rohkem lapsi elab üksikvanemaga või kärgperedes kui bioloogiliste vanematega. Väljakutseks on sellised perekonnad, kus vanematel on uued suhted, sest see mõjutab ka nii öelda lapsekasvatamise kvaliteeti.

Kahe uuringu võrdlemise tulemusena võib öelda, et suurim erinevus seisneb selles, et vanemad ei domineeri enam nii tugevalt kui varem ja lapsele antakse rohkem vabadust (Kutsar, Kasearu, Kurrikoff, 2012). Kuid seda võib seletada sellega, et hinnanguid anti erineva vanuse kohta.

Kokkuvõtvalt on Kutsar, Kasearu ja Kurrikoff (2012) öelnud, et Eesti on kui riskiühiskond, mida iseloomustab individuaalsus ja see, et oma otsuste eest tuleb nüüd vastutada rohkem võrreldes Nõukogude ajaga, mil riik otsustas inimeste elude eest rohkem. See, kuidas suudetakse peresiselselt asju läbi rääkida sõltub sellest, kuidas reeglid toimivad ja kuidas otsuseid langetatakse.

Kuigi vanemate ja laste vahelised suhted on muutunud, on perekond isegi tähtsamal kohal kui 1972. aastal. Lapsele orienteeritud kasvatusstiil mõjutab kõigi perekondlikke suhteid positiivselt samuti ka põlvkondade vahelisi (Kutsar, Kasearu, Kurrikoff, 2012).

Jõesoo (2017) on samuti oma bakalaureusetöös kasutanud 1972. aastal läbi viidud uuringut ning viinud lisaks läbi küsitluse, millele vastas 324 noort vanuses 18-25 aastat. Uuritavad pidid täitma elektroonilise küsimustiku, mida levitati sotsiaalmeedias. Valim ei ole representatiivne vastavale vanusegrupile ja suur osa vastajatest olid naised. Samas saab selle põhjal siiski järeldusi teha. Küsitluses tuli esile, et perekonnasisesed suhted olid pigem soojad ja südamlikud, kuid vanemate omavahelist ja enda suhet isaga hinnati veidi jahedamaks kui teiste liikmete vahel. Noorte täiskasvanute hinnangute põhjal oma lapsepõlvekodule selgus, et vastajate seas olid kõige enam levinud perekonnad, kus valitses üsna kindel kord, suur lastele keskendatus aste ning küllaltki head suhted laste ja vanemate vahel. Üle poole küsitluses osalejatest soovivad mõningal määral selliseid mustreid ka enda tulevases perekonnavaluses järgida. Võrreldes 1972. aastaga oli uurimuse hinnangute põhjal paranenud perede majanduslik olukord ning ilmnenu veidi leebem kodune kord ja karistamisharjumus. Lastele lubatakse võrreldes varasemaga rohkem iseseisvust ja hinnangute põhjal tundub, et pereliikmete vahelised suhted olid 70ndatel soojemad kui tänapäeval. Mõlemal ajaperioodil olid vanemate omavahelised suhted vastaja eelistuste oluliseks mõjuallikaks. Uurimustest

selgus ka, et kindlama korraga kodudes lubati lastele veidi vähem iseseisvust ning kasutati karistamist (ibid).

Võrreldes 1970ndaid ja 2000ndaid tuli esile, et laste ja vanemate suhted on muutunud paremaks ning järgnevalt on töös vaatluse all vanemapoolse heakskiit-tõrjumise tajumine 1970ndatel ja 1990ndatel.

1.5 Probleemiseade

Laste perekonnast saadud kogemused mõjutavad nende endi pereloomelist käitumist pikemas perspektiivis. Seetõttu on oluline, et vanemad toetaksid oma lapsi igal eluetapil. Kuid vahel ei tehta seda piisavalt, mis võib põhjustada probleeme suhetes ja koolis. Näiteks heade peresuhetega laste ja noorte vaimne ning füüsiline tervis on parem. Halvad peresuhted toovad kaasa nooremas eas ja ka hilisemas elus kehva toimetuleku (Rohner & Khaleque, 2005).

Üldiselt on perekond olnud ühiskonnas pidevas muutumises, seega on nii lapsed kui ka täiskasvanud pidanud nende muutustega kohanema. Perepoliitika seisukohalt on vajalik tagada kõigile toimetulek, et tekiks vähem potentsiaalselt haavatavaid grupe (lapsed, üksikvanema pered, sotsiaalselt tõrjutud, vaesed) ning et perekondade olukord ei halveneks (Kasearu, 2009).

Eestis on perekonnauuringud keskendunud nii üldiste perekondlike väärtuste kaardistamisele kui ka konkreetsete pereloomeliste hoiakute uurimisele.

Kasearu (2009) on öelnud, et viimaste kümnendite jooksul on eestimaalaste pereloomelised väärtused ja hoiakud läbinud vastuolulise muutuse. 1980. aastate rahvuslik liikumine seostus tugevalt pronatalistliku hoiakuga, kus oli oluline tugev eesti perekond. Läänelike väärtuste sh individualismi, edukusele ja individuaalsele eneseteostusele orienteerituse suurenemine väljendub samuti pereloomelistes hoiakutes, kuid mitte perekonna kui väärtuse olulisuse vähenemises. Seega üldine perekonna oluliseks pidamine on jäänud suhteliselt muutumatuks, samas konkreetset perekonnaga seonduvad hoiakud on läbinud muutuse ja seda peamiselt nooremate inimeste seas. Perekonna tähendus ja perekonnaelu reguleerivad normid on aga muutunud (ibid).

Töös on lähemalt vaatluse all laste ja nende vanemate läbisaamine, mida on uuritud täpselt sama küsimustikuga, seetõttu on võimalik antud hinnanguid omavahel üks-ühele võrrelda.

Vaatluse all on 1970ndate ja 1990ndate põlvkondade lapsed, kes hindasid täiskasvanuna seda, kuidas nad tajusid lapsepõlves vanematepoolset heakskiitmist ja kontrolli. Seega on fookuseks laste perspektiiv.

Perekonnal on väga määrav roll inimese elus ning läbi elatud kogemused kujundavad noort inimest. Sellest võib sõltuda see, kui toimetulevaks täiskasvanuks ja lapsevanemaks kujunetakse. Seega on oluline uurida, kuidas vanemate ja laste suhted erinevas sotsiaalses kontekstis muutnud on. Nii saab hinnata seda, kas ühiskond on soosinud positiivsete suhete kujunemist.

70ndatel valitsev Nõukogude mentaliteet võis mõjutada perekondlikke hoiakuid ning tavasid ja taasiseseisvudes olid need märgatavalt muutnud (Kutsar, Kärner, 2010).

Demokraatlik kord tõi endaga kaasa mitmekesisemad perevormid ja uued normid (Kasearu, 2009). Seega vajavad sellised muutused lähemalt uurimist, et mõista paremini laste ja vanemate olukorda ja esile tuua nende vajadused, et teha ettepanekuid perekondliku poliitika parandamiseks.

Eesmärgiks on anda ülevaade laste ja nende emade-isade tagasivaatelistest hinnangutest oma lapsepõlvekodule. Seega saab järeldada kui väga 1970ndate ja 1990ndatel antud hinnangud erinevad sugude lõikes ja kuidas on kontroll ja heakskiidu tajumine seotud. Hinnangud on antud eri ajastute põhjal, seega saab esile tuua, kuidas erines vanemapoolne heakskiidu/tõrjumise tajumine Nõukogude ajal ja taasiseseisvunud Eestis.

Sellest lähtuvalt on püstitatud järgnevad uurimisküsimused:

1. Milline on Eesti laste isiksuse, käitumise ja tervise uuringus osalenud laste tajutud heakskiit-tõrjumine ja kontroll nende ema poolt 1990ndatel võrreldes tajutud heakskiit-tõrjumise ja kontrolliga nende vanematel 1970ndatel?
2. Millised on soolised erinevused tajutud heakskiit-tõrjumises ja kontrollis vanemate poolt nii 1970ndatel kui ka 1990ndatel kasvanud lastel?
3. Millised on soolised erinevused kontrolli ja tajutud heakskiit-tõrjumise seostes võrreldes 1970ndaide ja 1990ndaide?

Leian, et antud uurimusküsimused täidavad uurimisvajadusi ning võimaldavad seletada ära tulemused, mis andmete analüüsimisel esile tulevad. Seega on võimalik ära kirjeldada olukord ning otsida seletusi läbi teooriate ja uute lähenemiste.

2. Metoodika

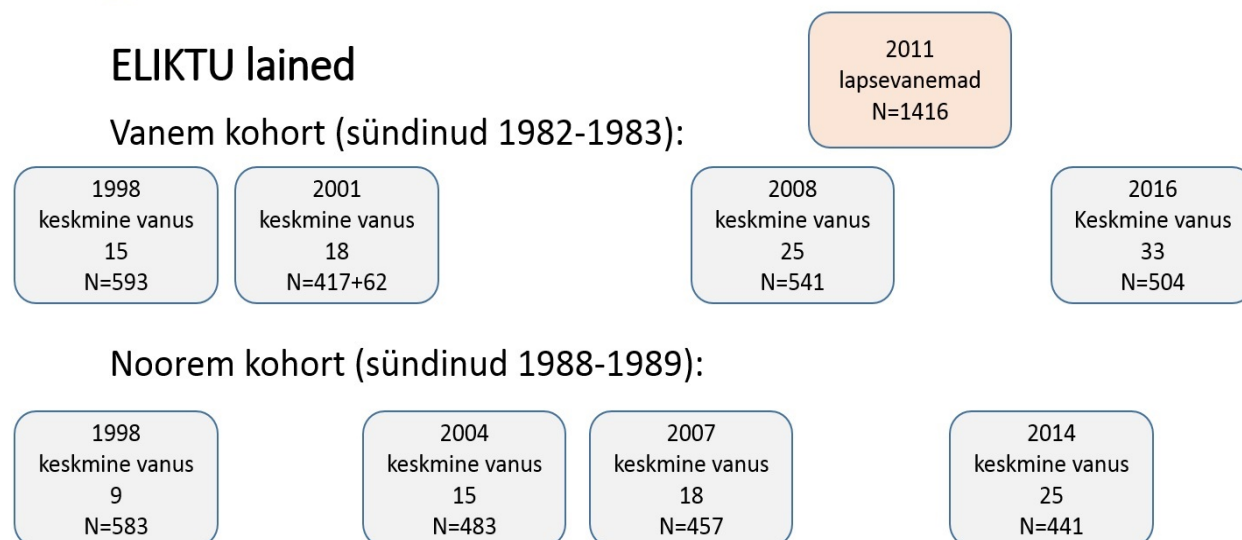
Tulenevalt uurimuse fookusest pean sobivaks kasutada kvantitatiivset lähenemist, mis võimaldab selgitada, ennustada ja kontrollida teooriat ning jääda erapooletuks. Nii on võimalik teha järeldusi üldiselt üksikule (Berry, et al, 1997). See on antud uurimuse puhul sobiv meetod, sest võimaldab sisse tuua üldise teooria ning seda andmeanalüüsiga põhjendada. Andmeanalüüsi eesmärgiks võib üldiselt öeldes pidada andmeis ilmneva muutlikkuse analüüsi. See tähendab variatiivsuse ulatuse ja laadi kirjeldamist, seejärel võimaluse korral variatiivsuse allikate ja mõjutegurite esitlemist ja samuti empiirilist prognoosi (Tooding, 2015). Kvantitatiivne meetod võimaldab kogutud andmete põhjal leida vastused antud töös püstitatud uurimisküsimustele. Varasemad uuringud, mis on käesoleva töö kontekstis olulised, on olnud kvantitatiivse lähenemisega. Näiteks TRÜ Perekonnauurimisrühma poolt läbi viidud uuring 1972.aastal (Tavit ja Kutsar, 1978) ja Eesti laste isiksuse, käitumise ja tervise uuring, kus on kasutatud sarnaseid küsimusi. Selleks, et oma tulemusi nende uuringutega võrrelda, pean vajalikuks kasutada sama meetodit.

2.1 Valim

Magistritöös kasutatavad andmed on pärit Eesti laste isiksuse, käitumise ja tervise uuringust, (ELIKTU), mis on 1998. aastal Maarike Harro ja Jaanus Harro eestvedamisel alanud prospektiivne longituuduuring, mis on multidistsiplinaarsuselt üks laiahaardelisemaid maailmas. Uuring kasvas väljas Euroopa Noorte Südameuuringust (ENSU).

Osalejad (N=1176) leiti Tartu linna ja maakonna koolide III ja IX klasside laste hulgast juhusliku valiku põhimõttel ning koos esmase uuringuga on noorem kohort osalenud neljas uuringulaines ja vanem kohort kolmes uuringulaines. 2011-2013 toimus andmekogumine täiskasvanutelt, kes on ELIKTUs osalenud laste vanemad (830 ema ja 579 isa) ja kelle andmed on liidetud laste andmebaasiga (Harro, Kiive, Orav, Veidebaum, 2015).

Joonisel 1 on näha, millised on olnud kogu uuringu andmekogumiselained.

Joonis 1. ELIKTU uuringu andmekogumiselained (parandustega joonis lehelt:

<http://www.ecpbhs.ee/andmekogumine/andmekogumise-lained/>).

Töös on vaatluse all vanem kohort aastast 2008.a, mil uuritavate keskmine vanus oli 24,7 aastat ning naisi oli 55,6% ning mehi 44,4% (Tomson jt, 2011).

Uuringust osa võtnud emade keskmine vanus oli 51,6 aastat, kelle ligikaudseks sünniaastaks oli 1959. Isa keskmiseks vanuseks oli 53,6 aastat ja keskmiseks sünniaastaks 1957 (Harro, Kiive, Orav, Veidebaum, 2015).

2.2 Mõõtevahend

Peresuhete hindamiseks on kasutatud Vanemliku Heakskiidu-Tõrjumise Küsimustiku lapse versiooni (Parental Acceptance- Rejection Questionnaire: Child Version, Child PARQ/Control: Child version; Rohner, 2005; eestikeelne versioon Tulviste & Rohner, 2010) 29 väitelist adapteeritud varianti, kus iga väidet hinnati 4-palli skaalal. See on enesekohane küsimustik, mis mõõdab, kuidas laps tajub vanemapoolset kohtlemist. Vanema heakskiidu tajumist lapse poolt mõõdetakse viiel dimensioonil 1) vanema soojus ja kiindumus, 2) vanema vaenulikkus ja agressiivsus, 3) vanema ükskõiksus/hoolimatus, 4) tõrjumine vanema poolt ja 5) vanemliku kontrolli alaskaala. Neli esimest skaalat kokkuliidetuna (vanemliku soojuse ja kiindumuse tulemused on valemis pööratud kujul) annavad vanema heakskiitva-tõrjuvana tajumise koguskoori (PARQ skoor). Skoori suuremad väärtused märgivad suuremat peres esinevat tõrjumist. Viimast skaalat ehk vanemliku kontrolli skaalat ei liideta PARQ koguskoori, vaid vaadeldakse eraldi.

Soojuse alakategooria peegeldab seda kui emotsionaalne ja toetav on suhe. Vaenulikkus väljendab emotsionaalset ja füüsilist väärkohtlemist. Ükskõiksus näitab seda, kui palju vanem lapsele tähelepanu pöörab. Tõrjumise alakategooria toob esile selle, kas laps tunneb vanemapoolset tõrjumist. Kontrolli all on esitatud väited, mis väljendavad lapsele suunatud käsklusi ja nõudmisi.

Mõõtevahendi soojuse skaala koosneb kaheksast väitest, vaenulikkus ja ükskõiksus kuuest väitest, tõrjumine neljast ja kontroll viiest väitest. Iga skaala andis kokku skoori. Kontrolli skoor vahemikus 5-9 näitab seda, et vanem ei olnud eriti kontrolliv. 10-14 näitab mõõdukat kontrolli, 15-17 tugevat kontrolli ja 18-20 ranget kontrolli. Koguskoorid, mis on 60 või sellest üle näitab, et vanem oli rohkem tõrjuv kui aktsepteeriv.

PARQ alaskaalade reliaablusnäitajad on järgmised: soojuse alaskaala Cronbachi alfa on 0,88, vaenulikkusel 0,86, ükskõiksusel 0,78, tõrjumisel 0,84 ja kontrollil 0,69.

Vaatluse all on uuringu 1983.a sündinud ja 1990ndatel üles kasvanud laste vanem kohort, sest sarnaselt lapsevanematele andsid ka nemad hinnanguid oma vanema(te)poolse heakskiidu/tõrjumise tajumise kohta tagasivaatavalt. Kuna uuritavad pidid uuringus täitma väga palju teisi küsimustikke ja hulgaliselt infot peresuhete kohta oli juba varasematest uuringulainetest olemas, paluti neil täita PARQ küsimustik vaid oma ema kohta.

Lapsevanemaid on küsitletud aastatel 2011-2013 ja ka nemad pidid hindama vanematepoolse heakskiidu/tõrjumise tajumist lapsepõlves ehk umbes 1970ndatel. Nemad andsid hinnanguid mõlema vanema kohta. Emasid on uuringus rohkem, sest aastate möödudes olid osad isad juba surnud või polnud neid enam võimalik kätte saada. Samuti osa isasid keeldus rohkem uuringus osalemast.

3. Analüüs ja tulemused

Andmete analüüsiks on kasutatud programmi SPSS (*Statistical Package for the Social Sciences*), millega on uuritud PARQ küsimustiku hinnangute keskmisi, et esile tuua erinevused või sarnasused 1990ndatel ja 1970ndatel kasvanud laste vahel. Lisaks on uuritud soolisi erinevusi, et selgitada välja, kas naised ja mehed tajuvad oma vanemaid erinevalt.

Selleks, et hinnanguid kahes grupis võrrelda, kasutan andmestiku eripära tõttu lisaks ka t-testi kalkulaatorit veebilehel <https://www.usablestats.com/calcs/2samplet&summary=1> (2 Sample t-test calculator).

T-testi kasutatakse juhul, kui on vaja võrrelda kahe arvulise tunnuse keskmisi väärtusi. T-test põhineb t-statistikul, mille väärtus arvutatakse välja, kasutades gruppide keskmisi ja standardhälbeid ning võttes arvesse ka vastajate arvu grupis. T-statistiku absoluutväärtus on suur, kui gruppide keskmiste erinevus on suur (Rootalu, 2014).

Selleks, et leida seoseid kontrolli alaskaala ja PARQ koguskoori vahel on kasutatud Pearsoni korrelatsioonanalüüsi.

Lineaarne ehk Pearsoni korrelatsioonikordaja mõõdab lineaarset seost kahe arvulise tunnuse vahel. Kui kordaja väärtus on positiivne, siis tähendab see kasvavat seost tunnuste vahel. Kui korrelatsioonikordaja väärtus on negatiivne, siis tähendab see kahanevat seost tunnuste vahel (Rootalu, 2014). Seega on võimalik teada saada, kas vanemapoolne kontroll mõjutab lapsega läbisaamist positiivselt või mitte.

3.1 Emapoolne tajutud heakskiit/tõrjumine 1990ndatel

Selgus, et kontrolli alaskaala keskmine skoor oli kokku 13,15 (eraldi naistel 12,96 ja meestel 13,40), mis tähendab, et keskmiselt tajuti mõõdukat kontrolli.

PARQ koguskoor oli 36,64 (naistel 36,36 ja meestel 37,03). Soolisi erinevusi PARQ alaskaalade ja koguskoori osas esile ei tulnud. Seega saab järeldada, et tütreid ja pojad ei tajunud 1990ndatel oma ema erinevalt.

Tabel 1. Emapoolse kontrolli tajumine 1990ndatel üles kasvanud naiste ja meeste lapsepõlves (sulgudes on vastajate arv).

	Naised	Mehed
Vähene kontroll	12,9% (N=26)	12,4% (N=28)
Mõõdukas kontroll	57,7% (N=178)	51,8% (N=117)
Tugev kontroll	22,3% (N=69)	23,4% (N=54)
Range kontroll	7,1% (N=22)	12,4% (N=28)

Tabelis 1 on näha, kuidas kontrolli täpsemalt tajuti. Mõõdukat kontrolli tajuti kõige enam ja ranget kontrolli oli pigem vähe.

Koguvalimis tajus vaid 5,8%, et nende ema oli rohkem tõrjuvam kui aktsepteerivam (6,5% naistest ja 4,9% meestest).

3.2 Soolised erinevused emapoolse heakskiit/tõrjumise ja kontrolli tajumises 1970ndatel

Statistiliselt olulised erinevused esinesid iga alaskaala puhul. Mehed hindasid oma läbisaamist emaga lapsepõlves paremaks, sest võrreldes naistega on nende skoorid madalamad vaenulikkuse, ükskõiksuse ja tõrjumise puhul. Samuti oli meeste läbisaamine oma emaga soojem, kuid kontrolli hinnang oli veidi suurem (tabel 2). Seega tajusid mehed ja naised oma ema erinevalt.

Tabel 2. 1970ndatel üles kasvanud naiste ja meeste hinnangud sellele, kuidas nende ema neid lapsepõlves kohtles.

	Naiste keskmine hinnang	Meeste keskmine hinnang
Soojus	23,07 (SD=6,87; N=822)***	24,44 (SD=6,31; N=543)
Vaenulikkus	11,07 (SD=5,84; N=825)**	10,27 (SD=5,55; N=542)
Ükskõiksus	13,70 (SD=4,23; N=813)**	13,05 (SD=4; N=540)
Tõrjumine	7,21 (SD=4,15; N=823)**	6,58 (SD=3,83; N=543)
Kontroll	13,13 (SD=3,51; N=822)*	13,53 (SD=2,81; N=541)
Koguskoor	48,92 (SD=19,28; N=822) ***	45,45 (SD=17,95; N=543)

*** $p < .001$, ** $p < .01$, * $p < .05$ - erinevus isade keskmisest hinnangust (sulgudes on esitatud skoori standardhälve ja vastajate arv)

Kontrolli tajumise osas selgus, et mõõdukat ja tugevat kontrolli esines palju. Naised tajusid nii vähest kui ka ranget kontrolli rohkem kui mehed, kuid mehed tajusid mõõdukat kontrolli oluliselt rohkem kui naised (tabel 3). Koguskoore vaadeldes tuli esile, et naistest tajus 27,3% ja isadest 16%, et nende ema oli rohkem tõrjuvam kui aktsepteerivam.

Tabel 3. Meeste ja naiste tajutud emapoolne kontroll.

	Naised	Mehed
Vähene kontroll	18,2% (N=69)	9% (N= 23)
Mõõdukas kontroll	35,6% (N=135) **	53,1% (N=136)
Tugev kontroll	30,9% (N=117)	28,9% (N=74)
Range kontroll	15,3% (N=58)	9% (N=23)

** $p < 0,01$ oluline erinevus meeste mõõduka kontrolli protsendist (sulgudes on vastajate arv)

3.3 Soolised erinevused isapoolse heakskiit/tõrjumise ja kontrolli tajumises 1970ndatel

Mehed ja naised hindasid 1970ndatel oma suhet isaga üsna sarnaselt.

Soojuse ($t=0,11$; $p=0,91$), vaenulikkuse ($t=0,44$; $p=0,66$) ja ükskõiksuse ($t=0,84$; $p=0,40$) skoorid statistiliselt ei erinenud. Naised tundsid võrreldes meestega tendentsi tasemel rohkem seda, et nende isa tõrjus neid ($t=1,77$; $p=0,07$). Statistiliselt oluline erinevus oli aga kontrolli skoori puhul, mille puhul tundsid mehed isapoolset kontrolli rohkem (tabel 4).

Tabel 4. 1970ndatel üles kasvanud laste hinnangud sellele, kuidas isa neid lapsepõlves kohtles.

	Keskmine hinnang emadel	Keskmine hinnang isadel
Soojus	22,28 (SD= 6,19; N=729)	22,32 (SD=6,14; N=498)
Vaenulikkus	10,5 (SD=6,18; N=729)	10,35 (SD=5,45; N=497)
Üस्कõiksus	13,62 (SD=4,11; N=725)	13,81 (SD=3,53; N=493)
Tõrjumine	7,02 (SD=4,24; N=729)	6,60 (SD=3,83; N=497)
Kontroll	12,10 (SD=3,46; N=730) ***	12,84 (SD=3,23; N=496)
Koguskoor	48,91 (SD=18,92; N=729)	48,43 (SD=16,50; N=497)

*** $p < .001$ - erinevus keskmisest hinnangust isale (sulgudes on esitatud skoori standardhälve ja vastajate arv)

Tabelis 5 on näha, kuidas kontrolli lähemalt tajuti. Mõõdukat kontrolli tajusid nii naised kui mehed kõige rohkem. Kokku tajusid tugevat ja ranget kontrolli mehed rohkem kui naised. PARQ koguskoorid statistiliselt ei erinenud. Üldiselt tajusid naistest 24,4% ja meestest 19,7% seda, et nende isa oli rohkem tõrjuvam kui aktsepteerivam.

Tabel 5. Naiste ja meeste tajutud isapoolne kontroll (sulgudes on vastajate arv).

	Naised	Mehed
Vähene kontroll	21,5% (N=85)	16,6% (N= 43)
Mõõdukas kontroll	54,5% (N=216)	48,3% (N=125)
Tugev kontroll	17,2% (N=68)	25,4% (N=66)
Range kontroll	6,8% (N=27)	9,7% (N=25)

3.4 Erinevused ema ja isapoolse heakskiit/tõrjumise ja kontrolli tajumises 1970ndatel

Naised tajusid emapoolse heakskiit/tõrjumise osas seda, et ta on soojem ja kontrollivam kui isa. Samuti oli olemas ka tendents, et naised tajuvad ema vaenulikumana ($p=0,06$).

Mehed tajusid, et võrreldes isaga oli nende ema soojem, kontrollivam ja vähem ükskõiksem (tabel 6).

Tabel 6. Erinevused ema ja isapoolse heakskiit/tõrjumise ja kontrolli tajumises 1970ndatel sugude kaupa.

	Naine enda ema kohta	Naine enda isa kohta	Mees enda ema kohta	Mees enda isa kohta
Soojus	23,07*	22,28	24,44 ***	22,32
Vaenulikkus	11,07	10,5	10,27	10,35
Ükskõiksus	13,70	13,62	13,05***	13,81
Tõrjumine	7,21	7,02	6,58	6,60
Kontroll	13,13***	12,10	13,53***	12,84
Koguskoor	48,92	48,91	45,45***	48,43

*** $p < .001$, * $p < .05$ – erinevus keskmisest hinnangust isale samast soost uuritavate seas

Seega kui vaadelda seda, kas naised ja mehed andsid erinevaid hinnanguid oma emale ja isale, siis mõne alaskaala puhul tulid soolised erinevused esile. Koguskoori osas saab

järeldada, et naiste puhul ei tulnud esile, et ema ja isa oluliselt erinevalt tajuti, kuid meeste jaoks oli ema heakskiitvam kui isa.

3.5 Emapoolse heakskiit/tõrjumise ja kontrolli tajumine 1970ndatel ja 1990ndatel

Kuna 1990ndatel üles kasvanud lapsed andsid hinnanguid vaid oma ema kohta, on vaatluse all vaid emale antud hinnangud.

Nii 90ndatel üles kasvanud naised kui mehed tajusid oma ema oluliselt soojemana võrreldes 70ndatel üles kasvanud naiste ja meestega. Samuti tuli esile, et 90ndatel tajuti vähem vaenulikkust, ükskõiksust ja tõrjumist. Kuid kontrolli ei tajunud naised ja mehed 70ndatel ja 90ndatel erinevalt.

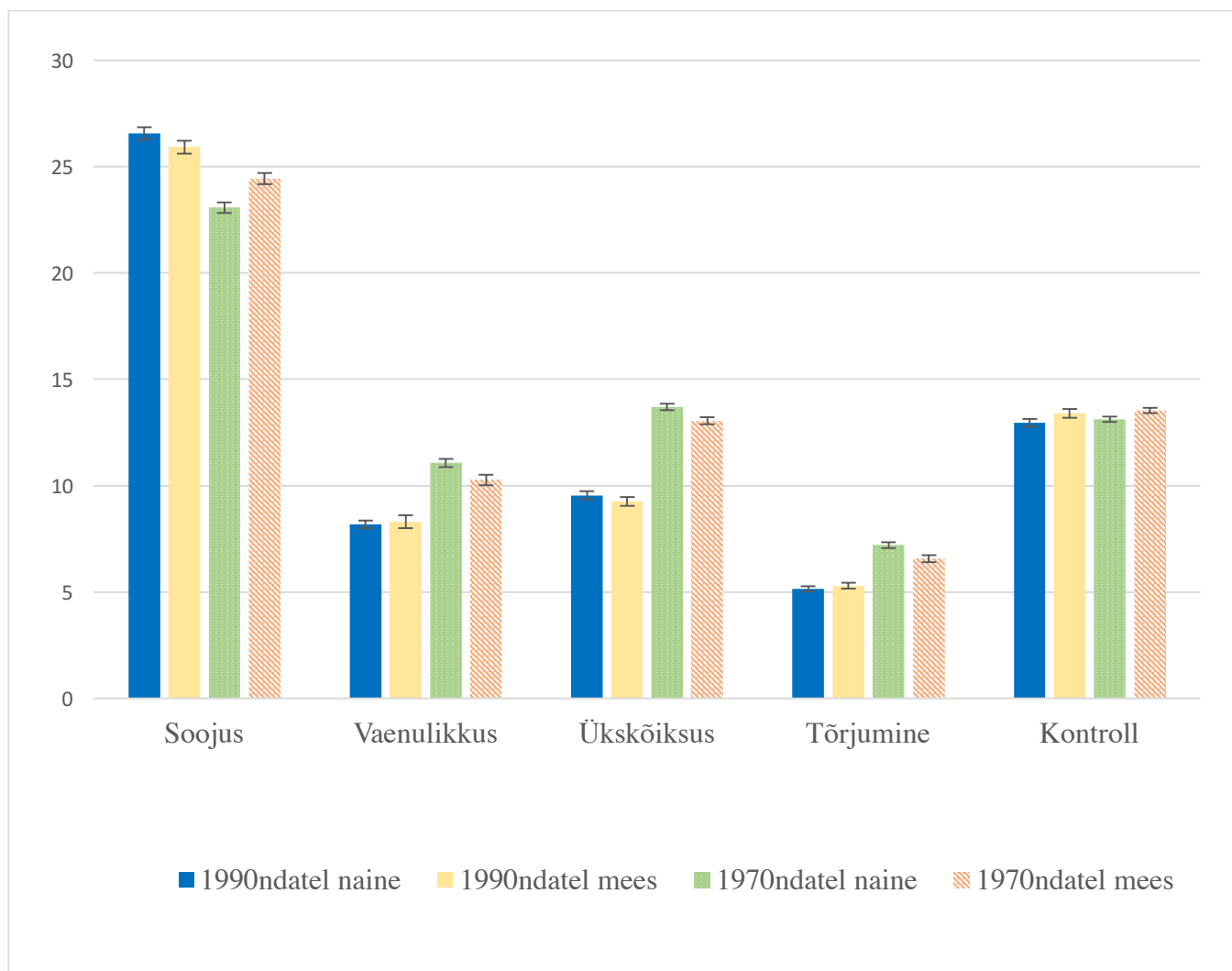
PARQ koguskoori osas saab öelda, et nii mehed kui ka naised tajusid 70ndatel oma ema rohkem tõrjuvamana võrreldes 90ndatega.

Kokkuvõtvalt on tabelis 7 näha, kuidas kontrolli on täpsemalt tajutud. Kuigi keskmine kontrolliskoor on nii naistel kui meestel jäänud sarnaseks, on siiski märgata, et tugevat ja ranget kontrolli oli 70ndatel mõnevõrra rohkem.

Tabel 7. Emapoolse kontrolli tajumine 1970ndatel ja 1990ndatel üles kasvanud naiste ja meeste lapsepõlves.

	Naised 70ndatel	Mehed 70ndatel	Naised 90ndatel	Mehed 90ndatel
Vähene kontroll	18,2%	9%	12,9%	12,4%
Mõõdukas kontroll	35,6%	53,1%	57,7%	51,8%
Tugev kontroll	30,9%	28,9%	22,3%	23,4%
Range kontroll	15,3%	9%	7,1%	12,4%

Joonis 2 võtab kokku selle, kuidas tajusid naised ja mehed oma emapoolset heakskiit/tõrjumist ja kontrolli.

Joonis 2. 1990ndatel ja 1970ndatel üles kasvanud laste hinnang oma emaga läbisaamisele (Error bar väljendab standardvigasid ehk antud hinnangute hajuvust)

Märgata on, et suurimad erinevused esinevad soojuste, vaenulikkuse ja ükskõiksuse tajumise puhul ning pisut ka tõrjumise puhul. Selgelt on näha, et kontrolli osas ei ole märkimisväärset hajuvust. 1990ndatel tajuti emasid paremas valguses ning 1970ndatel kasvanud mehed tajusid emasid heakskiitvamatena kui samal ajal kasvanud naised.

3.6 Soolised erinevused koguskoori ja kontrolli vahelises seoses

Koguskoori ja kontrolli vahelisi seoseid on uuritud korrelatsioonanalüüsiga ning tabelis 8 on näha, et kõrgem skoor kontrolli skaalal oli 1990ndatel seotud suurema emapoolse

tõrjumisega. 1970ndatel tuli esile samasugune seos naistel nii oma isa kui ka ema kohta. Meestel aga ei olnud kontroll ja tõrjumine omavahel 70ndatel seotud.

Tabel 8. 1990ndatel ja 1970ndatel üles kasvanud laste hinnangute koguskoori ja kontrolli korrelatsioonid.

		PARQ koguskoori ja kontrolli vaheline korrelatsioon
1990ndatel kasvanud uuritavad	Naiste hinnangud ema kohta	$r=.28^{***}$
	Meeste hinnangud ema kohta	$r=.37^{***}$
1970ndatel kasvanud uuritavad	Naiste hinnangud ema kohta	$r=.29^{***}$
	Naiste hinnangud isa kohta	$r=.34^{***}$
	Meeste hinnangud ema kohta	$r=-.06$
	Meeste hinnangud isa kohta	$r=.02$

*** $p < .001$

4. Arutelu

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas 1990ndatel ja 1970ndatel kasvanud täiskasvanud hindasid oma lapsepõlves tajutud heakskiit-tõrjumist ja kontrolli. Tulemuste puhul vaadeldi ka soolisi erinevusi.

Lapse heaolust lähtuvalt on antud teema oluline, sest on vaja paremini mõista, kuidas lapsed oma vanematega läbisaamist hindavad, sest need suhted valmistavad last ette täiskasvanupõlveks. See tähendab teadmiste, oskuste ning füüsiliste ja vaimsete ressursside väljaarendamist nii lapse isiklike eesmärgide kui ka ühiskonna jätkusuutlikkust kindlustavaid tegevusi ehk sotsiaalseid eesmärgi silmas pidades (Kutsar, 2008). Lapsi tuleks vaadelda laste ja täiskasvanute suhete seotuse kontekstis, mitte eraldi, sest nii tuleb paremini esile, mis õigused ja võimalused lastel on (Mannion, 2007).

Kutsari (2008) järgi kujuneb lapse heaolu enamasti perekonnas ja seda mõjutab otseselt pere toimetulek. Olulised on ka perekonna elutingimused ja üldine ühiskonna integreerituse tase. Seega on vajalik vaadelda tervikpilti, kuhu on kaasatud lapsed ja nende vanemad.

Töös kasutatud küsimustik põhineb Rohneri vanemliku heakskiidu-tõrjumise teoorial, mille põhjal saab hinnata lapse ja vanema vahelist suhet (Rohner, Khaleque & Counoyer, 2012; Rohner, Khaleque & Counoyer, 2005). Rohneri välja töötatud *PARTheory* isiksuse alateooria kohaselt on selgunud, et ema- ja isapoolse aktsepteerimise tajumine mõjutab lapse psühholoogilist kohanemist (Khaleque & Rohner, 2012a; Khaleque & Rohner, 2012b). Sellest tulenevalt on vanemlik soojus seotud teismeliste kõrgema enesehinnangu ja sotsiaalse kompetentsusega ning vaimsete probleemide väiksema esinemissagedusega (Rohner ja Britner, 2002). Lisaks on Rohner (2005) jõudnud sellisele tulemusele, et 26% laste psühholoogilisest kohanemisest saab ära seletada sellega, millisel määral laps tunneb, et teda aktsepteeritakse või tõrjutakse. Näiteks vanemlik tõrjumine lapsepõlves võib olla seotud sellega, et see mõjutab depressiooni teket hilisemas eas (Rohner, 2005).

Eesti puhul on samuti leitud, et perekondlikud suhted on määravad, sest perekond saab pakkuda lapsele olulist sotsiaalset tuge, mis aitab ära hoida riskikäitumise ja terviseprobleemid (Aasvee jt, 2012). Samuti on järeldatud, et mida paremad on suhted peres

ja mida toetavamad on vanemad teismelise suhtes, seda vähem impulsiivselt noored, eriti noored neiud käituvad (Paaver, Kurrikoff, Nordquist, Orelan & Harro, 2008).

Seega lapse heaolu mõjutab tugevalt see, kui palju vanem teda toetab ja kuidas ta elus toime tuleb. Selle tõttu on tähtis lähemalt vaadelda, kuidas ema ja isaga läbi saadakse, sest see mõjutab laste elu pikemas perspektiivis.

Arutelus on peamised uurimistulemused esile toodud uurimisküsimuste lõikes ning neid on võrreldud varasemate uuringutega.

1. Milline on Eesti laste isiksuse, käitumise ja tervise uuringus osalenud laste tajutud heakskiit-tõrjumine ja kontroll nende ema poolt 1990ndatel võrreldes tajutud heakskiit-tõrjumise ja kontrolliga nende vanematel 1970ndatel?

Nii 90ndatel üles kasvanud naised kui mehed tajusid oma ema oluliselt soojemana võrreldes 70ndatel üles kasvanud naiste ja meestega. 90ndatel tajuti vähem ka emapoolset vaenulikkust, ükskõiksust ja tõrjumist. Kontrolli ei tajutud eri aegadel erinevalt ja seda võib põhjendada sellega, et mõõdukas kontroll on esinenud kõige rohkem ja see võib lastele mõjuda pigem positiivselt (Skinner, Johnson ja Synder, 2005). Järelikult leidsid lapsed ise, et mingil määral on kontroll vajalik ja sellega tuleb arvestada.

Erinev taju võib tuleneda sellest, et tegemist on küllaltki vastandlike ajastutega.

Varasemalt on leitud, et riigikord ja kultuur võivad mõjutada perekondlike suhteid.

Näiteks hiina emade veendumused on sügavalt juurdunud traditsioonilisest hiina ideoloogiast (Cheach ja Rubin, 2003). Samuti on Tulviste, Mizera ja De Geer (2012) leidnud, et kultuuriline taust võib mõjutada kasvatusstiili. Usun, et nõukogudeaegsed väärtused on mõjutanud ka eesti perekondi. Tol ajal valitses rangem kord, mis tõenäoliselt kajastus ka lastekasvatamises.

1990ndatel leidsid aset suhteliselt drastilised muutused ühiskonnas, mis mõjutasid ka perekondi. Näiteks uue riigikorraga kohanemine ei läinud kõigil sujuvalt ning inimesi tabasid majanduslikud raskused ja kaotati töökohti. Kutsar (2008) on leidnud, et lapse heaolule avaldab mõju ka laiem sotsiaalne keskkond. Näiteks kui laps elab kõrge töötuse määraga

piirkonnas, siis suure tõenäosusega võivad ka tema vanemad töötud olla. Kui eelnevalt tagas riik erinevad sotsiaalsed hüved, siis sotsialistlikku korra kadudes pidi pöörduma oma lähedaste poole. Seega perekond muutus tugevamaks üksuseks ja toe allikaks (ibid).

Taasiseseisvunud ühiskond võis laste ja vanemate läbisaamist paremaks muuta, sest riigi perepoliitika muutus, mis tähendas seda, et pere muutus peamiseks toeks (Kutsar, 1995). Sellest tulenevalt võidi näha perekonnas suuremat väärtust kui varem.

Seega muutus perekond tähtsamaks ja aitas toime tulla uudse sotsiaal-poliitilise keskkonnaga (Kutsar, Kärner, 2010).

Lisaks on Saar ja Niglas (2001) leidnud, et paljud vanemad ei olnud rahul oma lapsepõlve kogemusega ja seega sooviti oma laps teistmoodi üles kasvatada.

Töös selgus, et 90ndatel oli laste ja vanemate läbisaamine parem kui 70ndatel, mida võib seletada ka vanemate rollide muutumisega.

Leitud on, lapsed tajuvad suhteid oma vanematega nüüd paremas valguses, sest isad tegelevad lastega palju rohkem kui vanasti ja lisaks ei pühenda emad enam nii palju aega erinevate kodutööde tegemiseks. Seega on neil tekkinud rohkem vaba aega (Sandberg, Hofferth, 2001; Bianchi 2000).

2. Millised on soolised erinevused tajutud heakskiit-tõrjumises ja kontrollis vanemate poolt nii 1970ndatel kui ka 1990ndatel kasvanud lastel?

1970ndatel tajusid naised, et ema on soojem ja kontrollivam kui isa. Samuti oli olemas ka tendents, et ema tajuti vaenulikumana. Mehed tajusid, et võrreldes isaga oli nende ema soojem, kontrollivam ja vähem ükskõikne.

Naiste puhul ei tulnud heakskiit/tõrjumise koguskoori puhul esile, et ema ja isa oluliselt erinevalt tajuti, kuid meeste jaoks oli ema heakskiitvam kui isa. Kontrolli osas ei tajunud mehed ja naised ema erinevalt kui võrrelda 70ndaid ja 90ndaid.

PARQ koguskoori põhjal saab järeldada, et nii mehed kui ka naised tajusid 70ndatel oma läbisaamist emaga rohkem tõrjuvamana võrreldes 90ndatega.

Erinev taju vanemate kohta võib tuleneda sellest, kuidas lapsi on kasvatatud ning kuidas erinevad ema ja isa rollid. Näiteks Parke jt (2015) on leidnud, et emad veedavad keskmiselt 65%-80% rohkem aega oma lastega kui isad. Kui ema veedab lastega rohkem aega kui isa, siis tajutakse suhet ka soojemana.

Lisaks näitavad isad hoolivust teismoodi välja. Sageli on isad need, kes on suure osa päevast tööl ära ning kodus olles veedavad nad lastega aega mängides. Sellest tulenevalt tunnevad lapsed, et ema on kontrolliv ja noomib rohkem, sest ta on lastega rohkem koos kui isa ja tema kanda on jäänud korra loomine (Parke, 2002). Samuti on Lamb (2000) järeldanud, et vanemaid tajutakse erinevalt, sest emad suhtlevad lastega rohkem kui isad, seega on neil rohkem nii positiivseid kui ka negatiivseid kokkupuuteid. See omakorda võib tekitada tunde, et isa on ükskõikne, sest ta ei pühenda neile piisavalt aega.

Taviti ja Kutsari 1972. aastal läbi viidud uuringu tulemustest selgus, et laste ja ema suhted olid stabiilsemad ja tugevamad. Isad tegelesid lastega märgatavalt vähem ja suhted temaga olid jahedamad. Samas isa ja poja suhted olid mõnevõrra soojemad ja pojad arvestavad isaga rohkem kui tütreid. Seega side samast soost vanema ja lapse vahel on tugevam (Taviti ja Kutsari, 1978). ELIKTU 1970ndatel kasvanud naiste ja meeste puhul tuli esile, et nende läbisaamine emaga on soojem kui isaga, seega tuli esile märkimisväärne erisus, sest Taviti ja Kutsari (1978) järgi oli meestel isaga läbisaamine soojem.

Samas on leitud, et isa rangem suhtumine poegadesse soodustas aga poegade suuremat kiindumust emasse (Taviti ja Kutsari, 1978). Seega võib oletada, et käesolevas töös tajusid uuritavad mehed, et isa on mõnevõrra karmim ja selle tõttu tajuti ema soojemana.

Ematajuti tõenäoliselt kontrollivamana, sest Taviti ja Kutsari (1978) uuring tõi esile, et lapsed allusid emale rohkem kui isale, sest ema poolt rakendatud käsud olid enesemõistetavamad ja sagedasemad kui isa omad.

3. Millised on soolised erinevused kontrolli ja tajutud heakskiit-tõrjumise seostes võrreldes 1970ndaid ja 1990ndaid?

Analüüsis selgus, et kõrgem skoor kontrolli skaalal oli 1990ndatel kasvanud naistel ja meestel seotud suurema emapoolse tõrjumisega. Samasugune seos tuli esile 1970ndatel

kasvanud naistel nii oma ema kui isa kohta. Meestel aga ei olnud kontroll ja tõrjumine omavahel 70ndatel seotud.

Varasemalt on leitud, et lapsed näevad emasid aktsepteeriva ja mõõdukalt kontrollivana (Aavik & Aavik, 2012; Saar & Niglas, 2001; Tulviste & Rohner, 2010). Töös tuli esile, et mõõdukat kontrolli esines kõige rohkem ja sellest tulenevalt oli ema valdavalt ka aktsepteeriv lapse suhtes. Seda on kinnitanud Khaleque, Rohner ja Laukkala (2008), kes on kirjutanud, et nii mehed kui ka naised on tajunud mõõdukat kontrolli oma vanemate suhtes ja üldiselt nähakse vanemaid aktsepteerivana kui tõrjuvana.

Eestis on leitud, et esineb positiivne seos emapoolse aktsepteerimise ja kontrolli vahel, mis tähendab, et kontrollil on positiivne mõju ja see võib viitada sellele, et ema on huvitatud laste tegemistest (Tamm, Kasearu, Tulvise, Trommsdorff, 2016).

Range kontroll kirjeldab sellist kasvatustiili, mis on piirav, pealetükkiv ja autokraatlik (Baumrind, 1967, 1971) ja mis on seotud noorukieas tekkinud probleemidega (Barber, 1996) ja takistab laste psühholoogilise autonoomia arengut (Skinner, 2005). Sellest võib järeldada, et mõõdukas koguses kontrolli tajumine on positiivne.

Tavit ja Kutsar (1978) on leidnud, et peredes, kus tajuti rohkem kontrollimist, olid suhted pereliikmete vahel paremad. Nõukogude ajal pidid lapsed järgima teatud moraalinorme ning käituma hästi ning vanemate ülesandeks oli last kontrollida (Tavit ja Kutsar, 1978).

Kitveli 1987. aasta ja Hämäläineni, Kraavi ja Raudiku 1994. aasta uuringu järgi pidasid vanemad lapse juures tähtsaks seda, et ta oli kohusetundlik ja korralik. Vajalikuks peeti ka laste karistamist.

Seega kontroll on olnud tavaline nähtus, millega lapsed ka mingil määral on leppima pidanud.

Analüüs tõi esile, et 1970ndatel ja 1990ndatel tajuti kontrolli sama palju. Karu, Turk, Suvi ja Biin (2012) on esile toonud, et 75% täiskasvanutest arvas, et lapsed peavad oma vanematele kuuletuma ja mitte vastu rääkima ning 80% nõustus, et ilma täiskasvanute kontrollita lähevad lapsed hukka (ibid). Sellest tulenevalt saab järeldada, et vanemad peavad kontrolli tänapäeval sama tähtsaks nagu 70ndatel.

Laste hinnangutes kajastus vanemate autoritaarsus oluliselt vähem. Väitega „Vanemad nõuavad, et kuulaksin nende sõna vastu vaidlemata“ nõustus 67% ja väitega „Vanemad püüavad kontrollida kõike, mis ma teen“ vaid 44% lastest (Karu, Turk, Suvi ja Biin, 2012).

Seega tajuvad lapsed ja vanemad üksteise rolle erinevalt. Vanemad leiavad, et lapsi on vaja kindlasti kontrollida, kuid lapsed ise leidsid, et nad ei ole tegelikult nii domineerivad. See on huvitav asjaolu, sest analüüsis tuli esile, et lapsed tajuvad kontrolli küll ja lisaks võivad vanemad olla tegelikult rohkem kontrollivamad kui lapsed ise tunnetavad.

Kuid varasemad tulemused on vastuolus antud töö tulemustega, sest selgus, et mida rohkem on emapoolset kontrolli seda halvem oli ka läbisaamine 90ndatel nii meestel kui naistel ja 70ndtel naistel. Leian, et see teema vajab põhjuste väljaselgitamiseks veel edasist uurimist.

Kokkuvõte

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas lapsed tajusid oma vanemapoolset heakskiit/tõrjumist ja kontrolli 1970ndatel ja 1990ndatel ja kas selles esines ka sooliseid erinevusi. Töös analüüsiti lähemalt seda, kas lapsed tajuvad oma ema ja isa aktsepteeriva või tõrjuvana.

Uurimuse teostamiseks viidi läbi kvantitatiivne analüüs Eesti laste isiksuse ja tervise uuringu (ELIKTU) andmete põhjal, milles koguti andmed 2008.aastal laste kohta ja 2011-2013 aastal lapsevanemate kohta. Lapsed hindasid tagasivaatavalt, kuidas nad said läbi oma emaga 90ndatel ja lapsevanemad andsid hinnangu selle kohta, milline oli nende ema ja isa 70ndatel. Uuritavad täitsid Vanemliku Heakskiidu-Tõrjumise Küsimustiku (PARQ), kus anti hinnanguid soojuse, vaenulikkus, tõrjumise, ükskõiksuse ja kontrolli alaskaalal.

Analüüsis selgus, et mehed ja naised ei tajunud 1990ndatel oma ema erinevalt.

1970ndatel hindasid mehed oma läbisaamist emaga lapsepõlves paremaks, sest võrreldes naistega on nende skoorid madalamad vaenulikkuse, ükskõiksuse ja tõrjumise puhul. Samuti oli meeste läbisaamine oma emaga soojem, kuid kontrolli hinnang oli veidi suurem. Mehed ja naised hindasid 1970ndatel oma suhet isaga üsna sarnaselt. Mehed tundsid oluliselt rohkem vaid isapoolset kontrolli ja tendentsi tasemel vähem isapoolset tõrjumist. Kokku tajusid tugevat ja ranget kontrolli mehed rohkem kui naised.

Võrreldes hinnanguid, mis anti ema ja isa kohta selgus, et naised ja mehed tajusid, et ema oli soojem ja kontrollivam kui isa. Samuti oli olemas ka tendents, et naised tajusid ema vaenulikumana ning mehed tajusid, et isa oli ükskõiksem. Koguskoori osas saab järeldada, et naiste puhul ei tulnud esile, et ema ja isa oluliselt erinevalt tajuti, kuid meeste jaoks oli ema heakskiitvam kui isa.

Nii 90ndatel üles kasvanud naised kui mehed tajusid oma ema oluliselt soojemana ja vähem vaenulikuma, ükskõiksema ja tõrjuvana võrreldes 70ndatel üles kasvanud naiste ja meestega. Kuid kontrolli ei tajunud naised ja mehed 70ndatel ja 90ndatel erinevalt.

Korrelatsioonanalüüsis tuli koguskoori ja kontrolli vahelisi seoseid uurides esile, et kõrgem skoor kontrolli skaalal oli 1990ndatel seotud suurema emapoolse tõrjumisega. 1970ndatel aga tuli esile samasugune seos naistel nii oma isa kui ka ema kohta kohta. Meestel aga ei olnud kontroll ja tõrjumine omavahel 70ndatel seotud.

Kokkuvõtvalt saab järeldada, et 1990ndatel oli laste ja vanemate vaheline läbisaamine muutnud paremaks võrreldes 1970ndatega ning mõlemal ajal esines mõõdukat kontrolli sama palju. 90ndatel ei olnud soolisi erinevusi, kuid 70ndatel tajusid nii mehed kui naised, et nende ema oli soojem ja kontrollivam kui isa.

Kasutatud kirjandus

Aasvee, K., Eha, M., Härm, T., Liiv, K., Oja, L., Tael, M. (2012) Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2009/2010. õppeaasta Eesti HBSC uuringu raport. Tallinn: Tervise Arengu Instituut

Adamopoulos, J., & Lonner, W. J. (2001) Culture and psychology at a crossroad: Historical perspective and theoretical analysis. In D. Matsumoto (Ed.), *The handbook of culture and psychology* (pp. 11-34). New York: Oxford University Press.

Amato, P. (1993) Children's adjustment to divorce: Theories, hypotheses, and empirical support. *Journal of Marriage and the Family*, 55, Lk 23-38

Axinn, W., Thornton, A. (1996) The Influence of Parents' Marital Dissolutions on Children's Attitudes Towards Family Formation. *Demography*, Vol. 33, No. 1, Lk. 66-81

Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New York : *General Learning Press*

Barber, B. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development*, 67, 3296-3319.

Barnard, K.E & Solchany, J.E. (2002) Mothering. In: Bornstein MH, editor. *Handbook of parenting: Vol 1 Children and Parenting*. 2. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates; 2002. pp. 3–25.

Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 5695.

Baumrind, D. (1971) Parenting style as context: an integrative model, *Psychological Bulletin*, 113, 487-496.

Baumrind, D. (1966) Effects of authoritative parental control on child behaviour, *Child Development*, 37, 887-907.

Beck, U., Beck-Gernsheim, E. (1995) *The Normal Chaos of Love*. Cambridge, MA: Polity. Google Scholar. Vol 48, Issue 6, 2014.

Ben-Arieh, A. (2008). The Child Indicators Movement: Past, Present and Future. – *Child Indicators Research*, Vol 1, No 1, pp. 3–16.

Benedict, R. (1938) Continuities and Discontinuities in Cultural Conditioning. *Psychiatry* 1(2): 161–167.

Berry, J.W et al (1997). Introduction to methodology, *Handbook of Cross Cultural Psychology Vol 2*, 2nd ed., Triandis, H.C and Berry, J.W. (Toim.), Allyn and Bacon: Boston, lk 1-28.

Bianchi, S. (2000) Maternal Employment and Time with Children: Dramatic Change or Surprising Continuity? *Demography*, 37(4), 401-414. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2648068>

Booth, A., & Amato, P. (1994) Parental marital quality, parental divorce, and relations with parents. *Journal of Marriage and the Family*, 38, 73-81.

Bornstein, M. H., & Cheah, C. S. L. (2006). The Place of "Culture and Parenting" in the Ecological Contextual Perspective on Developmental Science. In K. H. Rubin & O. B. Chung (Eds.), *Parenting beliefs, behaviors, and parent-child relations: A cross-cultural perspective* (pp. 3-33). New York: Psychology Press.

Bornstein M.H, Sawyer J. (2005) Family systems. In: McCartney K, Phillips D, editors. *Blackwell handbook on early childhood development*. Malden, MA: Blackwell; pp. 381–398.

Bornstein, M.H. (2002) Parenting infants. In: Bornstein MH, editor. *Handbook of parenting: Vol 1 Children and Parenting*. 2. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates; pp. 3–43.

Bornstein, M. H., Hayes, O. M., Azuma, H., Galperin, C., Maital, S., Ogino, M., Painter, K., Pascual, L., Pecheux, M., Rahn, C., Toda, S., Venuti, P., Vyt, A., Wright, B. (1998) A cross-national study of self-evaluations and attributions in parenting: Argentina, Belgium, France, Israel, Italy, Japan, and the United States', *Developmental Psychology*, 34, 4, pp.662–676.

Bosco, G. L., Renk, K., Dinger, T. M., Epstein, M. K., & Phares, V. (2003). The connections between adolescents' perceptions of parents, parental psychological symptoms, and

adolescent functioning. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 24(2), 179–200.

Bronfenbrenner, U. (1979). The ecology of human development: Experiments by nature and design. *Cambridge: Harvard University Press*.

Brown, S., & Booth, A. (1996). Cohabitation versus Marriage: A Comparison of Relationship Quality. *Journal of Marriage and Family*, 58(3), 668-678. doi:10.2307/353727

Casas, F. (2011). Subjective Social Indicators and Child and Adolescent Well-Being. – *Child Indicators Research*, Vol 4, No 4, pp. 555–575.

Cheah, C. S. L, Rubin K.H. (2009) European American and Mainland Chinese Mothers' Socialization Beliefs Regarding Preschoolers' Social Skills, Parenting, 3:1, 1-21, DOI: [10.1207/S15327922PAR0301_01](https://doi.org/10.1207/S15327922PAR0301_01)

Cheal, D. (2002) Sociology of Family Life. *Basingstoke: Palgrave*.

Cole, M. (2005) Culture in development. In M. H. Bornstein & M. E. Lamb (Eds.), *Developmental science: An advanced textbook* (5th ed., pp. 45–102). New York: Psychology Press.

Corsaro, W. A. (2005). The sociology of childhood. Second edition. *Thousand Oaks, London, New Delhi: Pine Forge Press*.

Dobbs, T. (2007) What do children tell us about physical punishment as a risk factor for child abuse? *Social Policy Journal of New Zealand*. 30. Lk 145-162

Eesti laste isiksuse, käitumise ja tervise uuringu kodulehekül. <http://www.ecpbhs.ee>
Kasutatud 08.01.2018

Eensaar, L. (2016) Nõuanded laste kasvatamiseks ajakirjades Nõukogude Naine ja Eesti Naine nõukogude aja lõpus ja taasiseseisvunud Eestis. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut.

Harro, J., Kiive, E., Orav, P., Veidebaum, T. (2015) Lapsest täiskasvanuks, Eestis. ELIKTU 1998-2015. *Eesti Ülikoolide Kirjastus*.

Glenn, N. D. (1990). Quantitative research on marital quality in the 1980s. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 818-31.

Goodnow, J.J., Cashmore, J., Cotton, S. and Knight, R. (1984) Mother's developmental timetables in two cultural groups. *International Journal of Psychology*, 19: 193–205.

Ferge, Z. (2001). Welfare and 'ill-fare' systems in Central-Eastern Europe. In R. Sykes, B., Palier & P. M. Prior (Eds.), *Globalization and European welfare states* (pp.127-52). Basingstoke and New York: Palgrave.

Hansson, L.(2004) Valikud ja võimalused: Argielu Eestis 1993-2003. *Tallinn: Valgus*.

Hansson, L. (2000) *Muutuv perekond Eestis ja Euroopas*. R. Vetik (toim.). Eesti Inimarengu aruanne. (lk 42-48).

Harkness, S., & Super, C. M. (1996) *Parents' cultural belief systems: their origins, expressions, and consequences*. New York: Guilford Press.

Harwood, R.L., Miller, J.G., & Irizarry, N.L. (1995) *Culture and attachment: Perceptions of the child in context*. New York: The Guilford Press.

Hofferth, S. L., & Sandberg, J. F. (2001). Changes in American childrens time. Külastatud aadressil:

<http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/122460/bd420ef2f259c519df9eab9635176fc6.pdf?sequence=1#page=206>

Hämäläinen, J., Kraav, I., & Raudik, V. (1994) Perhekulttuurit ja vanhemmuus Suomessa ja Virossa [Family cultures and parenthood in Finland and Estonia A comparative study]. *Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 16*. Sosiaalitieteiden laitos, Kuopion yliopisto. [Google Scholar](#)

Jõesoo, M. (2017) Noorte täiskasvanute hinnangud oma lapsepõlvkodule. Bakalaureusetöö. Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut.

Karu, M., & Pall, K. (2009). Estonia: from Soviet Union to half way to the Nordic Countries. In S. Kamerman, & P. Moss (Eds.), *The politics of parental leave policies* (pp. 69-85). Bristol, UK: The Policy Press.

Karu, M., Turk, P., Suvi, H., Biin, H. (2012) Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Laste ja täiskasvanute küsitluse kokkuvõte. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Kaseru, Kairi (2010). Structural changes or individual preferences?: a study of unmarried cohabitation in Estonia. Tartu: Institute of Sociology and Social Policy, University of Tartu.

Kasearu, K. (2009). Muutuvad pereväärtused muutavas Eestis. *Tallinn: Rahvastikuministri büroo*.

Kazdin, A. E., Moser, J., Colbus, D., Bell, R. (1985). Depressive Symptoms Among Physically Abused and Psychiatrically Disturbed Children. *Journal of Abnormal Psychology*. 94. Lk 298-307

Khaleque, Abdul, & Rohner, R. P. (2012a) Pancultural associations between perceived parental acceptance and psychological adjustment of children and adults: A meta- analytic review of worldwide research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43(5), 784–800.

Khaleque, Abdul, & Rohner, R. P. (2012b) Transnational relations between perceived parental acceptance and personality dispositions of children and adults: A meta- analytic review. *Personality and Social Psychology Review*, 16(2), 103–115.

Khaleque, A., Rohner, R. P., Laukkala, H. (2008). Intimate partner acceptance, parental acceptance, behavioral control, and psychological adjustment among Finnish adults in ongoing attachment relationships. *Cross-Cultural Research*, 42, 35-45.

Kitvel, T. (1987) Vanemad ja koolieelik, *Nõukogude kool*, 6, 52-55.

Kurrikoff, T (2015). Lapsest täiskasvanuks, Eestis. ELIKTU 1998-2015. Harro, J., Kiive, E., Orav, P., Veidebaum, T (toim). Eesti Ülikoolide Kirjastus.

Kutsar, D., Kasearu, K. & Kurrikoff, T. (2012) Family Trends and Changing Parenting Practices in Estonia. *Cognition, Brain, Behavior. An Interdisciplinary Journal*. Vol XVI, No.2, lk 171-186

Kutsar, D., & Kärner, A. (2010) Exploration of societal transitions in Estonia from the threshold concepts perspective of teaching and learning. In J. H. F. Meyer, R. Land, & C. Baillie (Eds.), *Threshold concepts and transformational learning* (pp. 383-397). Rotterdam, The Netherlands: Sense Publishers.

Kutsar, D. (2008) Lapse heaolu vananevas Eestis. – Uued ajad – uued lapsed. / Toim. L. Ots, Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, lk. 96–111.

Kutsar, D., Tiit, E.M. (2002) Elutsükliid individuaalses ajas. Elutingimused Eestis viis aastat hiljem. Norbalt II. Tartu Ülikool, Rakenduslike Sotsiaaluuringute Instituut FAFO (Norra). Tartu. Lk 7-34.

Kutsar, D., & Tiit, E.-M. (2000) Comparing socio-demographic indicators in Estonia and the European Union. In L. Appleton (Ed.), *Cross-national research papers. Sixth Series: Improving policy responses and outcomes to socio-economic challenges: Changing family structures, policy and practice. (2) Spatio-temporal dimensions of economic and social change in Europe* (pp. 36-46). Loughborough University, UK: European Research Centre.

Kutsar, D. (1997). Multiple welfare losses and risk of social exclusion in the Baltic States during societal transition. In A. Aasland, K. Knudsen, D. Kutsar, & I. Trapenciere (Eds.), *The Baltic countries revisited: Living conditions and comparative challenges* (pp. 79-104). Oslo, Norway: Forskningsstiftelsen Fafo.

Kutsar, K. (1995). Transformation in Estonia as reflected in families: Insight into social stress and poverty. Tartu Ülikooli Kirjastus. Lk. 25-26

Kutsar, D., & Trumm, A. (1993). Poverty among households in Estonia. *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 2, 128-141.

Lamb, M.E. (2000) The History of Research on Father Involvement, *Marriage & Family Review*, 29:2-3, 23-42.

Lamb, M. E., & Sternberg, K. J. (1992) Sociocultural perspectives on nonparental childcare. In M. E. Lamb, K. J. Sternberg, C-P. Hwang, & A. Broberg (Eds.), *Child care in context: Cross-cultural perspectives*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, (pp. 1-23).

Lauristin, M. (1997). Context of transition. In M. Lauristin, P. Vihalemm, K. E. Rosengren, & L. Weibull (Eds.), *Return to the western world. Cultural and political perspectives on the Estonian post-communist transition* (pp. 25-40). Tartu, Estonia: Tartu University Press.

Lee, S. M., Daniels, M. H., & Kissinger, D. B. (2006) Parental Influences on Adolescent Adjustment: Parenting Styles Versus Parenting Practices. *The Family Journal*, 14(3), 253–259.

LeVine, R. A (2003). *Childhood Socialization: Comparative Studies of Parenting, Learning, and Educational Change*. Hong Kong: University of Hong Kong Comparative Education Research Centre.

Lindner Gunnoe, M., Hetherington, E. M., & Reiss, D. (1999) Parental religiosity, parenting style, and adolescent social responsibility. *The Journal of Early Adolescence*, 19(2), 199–225.

Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983) Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. In P. H. Mussen & E. M. Hetherington, *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (4th ed.). New York: Wiley.

Mannion, G. (2007) Going Spatial, Going Relational: Why ‘listening to children’ and children’s participation needs reframing, *Discourse* 28(3), 405-420.

McHale J, Khazan I, Erera P, Rotman T, DeCoursey W, McConnell M. (2002) Coparenting in diverse family systems. In: Bornstein M, editor. *Handbook of parenting*. 2nd ed. New Jersey: Erlbaum; pp. 75–107.

McKinney, C., Milone, M. C., & Renk, K. (2011). Parenting and late adolescent emotional adjustment: Mediating effects of discipline and gender. *Child Psychiatry and Human*

Development, 42(4), 463–481.

Narusk, A., Hansson, L., Kelam, A., Laidmäe V.-I. (1999) Changing values and attitudes, 1985–1998). Estonian Human Development Report. 1999, *Tallinn: UNDP*: 30–5.

Narusk, A. (1995) Every-day Life and Radical Social Changes in Estonia. Institute of International and Social Studies. Estonian Academy of Sciences.

Nock, S. L. (1995). A comparison of marriages and co- habiting relationships. *Journal of Family Issues*, 16, 53-76.

Olson, J., & Goddard, H.W. (2010). An ecological risk/protective factor approach to understanding depressive symptoms in adolescents. *Journal of Extension*, 48(3), 3RIB6-3RIB6

Paaver, M., Kurrikoff, T., Nordquist, N., Oreland, L., & Harro, J. (2008). The effect of 5-HTT gene promoter polymorphism on impulsivity depends on family relations in girls. *Progress in Neuropsychopharmacology & Biological Psychiatry*, 32, 1263–1268.

Parke, R. D., Dennis, J., Flyr, M. L., Morris, K. L., Leidy, M. S., & Schofield, T. J. (2005) Fathers: Cultural & ecological perspectives. In T. Luster & L. Okagaki (Eds.), *Parenting: An ecological perspective*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

Parke, R.D. (2002) Fathers and families. In: Bornstein MH, editor. *Handbook of parenting: Vol 1 Children and Parenting*. 2. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates; pp. 27–73

Qvortrup, J. (2005). Varieties of Childhood. – Studies in Modern Childhood: Society, Agency, Culture. / Ed. J. Qvortrup. London: Palgrave Macmillan, pp. 1–20.

Rohner, R.P., Khaleque, A. & Cournoyer, D. E., (2012) Introduction to parental acceptance-rejection theory, methods, evidence, and implications. <http://ccr.sagepub.com/content/44/3/222.abstract>, 17.05.2018).

Rohner, R. P., Khaleque, A., & Cournoyer, D. E. (2005). Parental acceptance-rejection: Theory, methods, cross-cultural evidence, and implications. *Ethos*, 33, 299–334.

Rohner, R. P. (2005). Parental Acceptance-Rejection/Control Questionnaire (PARQ/Control): Test Manual. In R. P. Rohner & A. Khaleque (Eds.), *Handbook for the study of parental acceptance and rejection* (pp. 137-186). Storrs, CT: Rohner Research Publications.

Rohner, R. P. (2004). The parental “acceptance-rejection syndrome”: universal correlates of perceived rejection. *American Psychologist*, 59, 827–840.

Rohner, R. P., Britner, P. A. (2002). Worldwide mental health correlates of parental acceptance-rejection: review of crosscultural and intracultural evidence. *Cross- Cultural Research*, 36, 16–47.

Rootalu, K . (2014) Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas.
<http://samm.ut.ee/t-test> Kasutatud 02.05.2018

Rootalu, K . (2014) Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas.
<http://samm.ut.ee/korrelatsioonikordajad> Kasutatud 02.05.2018

Saar, A., Niglas, K. (2001) Estonian and Russian Parental Attitudes to Childrearing and Play, *Early Child Development and Care*, 168:1, 39-47, DOI: 10.1080/0300443011680103

Skinner, E., Johnson, S., & Snyder, T. (2005). Six dimensions of parenting: amotivational model. *Parenting: Science and Practice*, 5, 175–235.

Sztompka, P. (2003) The sociology of social change. Oxford, NY: Blackwell Publishers.
Super, C. M., & Harkness, S. (2002). Culture structures the environment for development. *Human Development*, 45, 270–274.

Tamm, A., Kasearu, K., Tulviste, T., Trommsdorff, G. (2016) Maternal values and parenting, and Estonian, German, and Russian adolescents’ friendship satisfaction. *Personal Relationships*, 23, 249–264.

Tavit, A., Kutsar, D. (1978) Abiellujate Hinnangud Oma Lapsepõlvkodule.
Perekonnaprobleemid III. Tartu Riiklik Ülikool. Lk. 54-85

Tiit, E.M. (2000) Perekonna (leibkonna) areng ajas. Sünnimuse Dünaamika Eestis. Mõjutused, Trend ja Prognoos Euroopa Rahvastikuprotsesside Taustal. Uurimisprojekti aruanne. Lk 13-18.

Tomson, K.; Merenäkk, L.; Loit, H.-M.; Mäestu, J.; Harro, J. (2011). The relationship between serotonin transporter gene promoter polymorphism and serum lipid levels at young age in a longitudinal population-representative study. *Progress in Neuro-Psychopharmacology & Biological Psychiatry*, 35 (8), 1857–1862.10.1016/j.pnpbp.2011.08.004.

Tooding, L-M. (2015) *Andmete analüüs ja tõlgendamine sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikooli Kirjastus.

Tulviste, T. & Rohner, R. P. (2010). Relationships Between Perceived Teachers' and Parental Behavior, and Adolescent Outcomes in Estonia. *Cross-Cultural Research*, 44 (3)222-238.

Tulviste, T., Mizera, L., De Geer, B. (2012) Socialization Values in Stable and Changing Societies: A Comparative Study of Estonian, Swedish, and Russian Estonian Mothers. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 43: 480-497.

White, L. (1990), Determinants of divorce: A review of research in the eighties. *Journal of Marriage and the Family* 52, pp. 904-912.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Johanna Mäekivi

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose “Vanematepoolse heakskiit/tõrjumise ja kontrolli tajumine 1970ndatel ja 1990ndatel” mille juhendaja on Triin Kurrikoff
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Rakveres, **24.05.2018**